NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXII. ÉVFOLYAM. 1901. FEBR.—MÁRCZ. II.—III. FÜZET.

Br. EÖTVÖS JÓZSEF VILÁGNÉZETE.*

Örökös harcz az emberiség élete. Néha a legellentétesebb erők csapnak össze, úgy hogy az általános kavarodásban minden ingadozni látszik. Ilyenkor az, ki mélyebb tekintettel vizsgálja a jelenségeket, ép úgy láthatja az emberiség életében megnyilatkozó titkos hatalomnak életét, mint a hogyan mindnyájan érezzük az akaratnak misztikus hatalmát, mely szüntelenül küzdésre ragadja lelkünket.

A nagy közönség nem sejti az események mögött azt a mérhetetlen akaratot, mely kegyetlenül rombolja el mindazt, a mi útjába kerül. A közönség a felszínre vergődő alakokat veszi észre s ezekben látja az eseményeknek végső okát. Így nevez a világtörténet nagyoknak gyakran jelentéktelen vagy középszerű egyéneket, mintha az érczolvasztásnál az egész érdem azt illetné meg, ki az olvasztókemencze csapját kinyitotta.

Vajjon nevezhetjük-e nagynak azt a római államférfiút, ki nagy szónoki tehetségével s fogékony lelkével az arisztokráczia és demokráczia harczaiban vezetni akarta nemzetét, azonban a pártok között folyton ingadozva, a viszonyoknak törékeny játékszerévé lett ?

Vajjon igazi nagy ember-e az a hatalmas franczia hadvezér, ki a demokratikus eszmékért fogott fegyvert, majd meg császári korona és császári hitves után sovárgott, ki ártatlan vérből, özvegyeknek siralmából s rajongó katonáinak kínjaiból akarta önnön dicsőségének piramisát megépíteni ?

Avagy nem joggal veti-e meg első irodalmi dicsőségét száza-

* Az Eötvös-alap február 2-iki közgyűlésen tartott ünnepi beszéd.

dunknak nagy vezeklője, Tolsztoj, ha igaz, hogy első regényeit csak hiúságból és haszonvágyból írta s ha igaz, hogy e regények az írónak léhaságai s egy-két szenvedélyes asszony bűne nélkül nem jöhettek volna létre?

Csak a ki a jelenségeknek mélyére látott, ki nagy célokért küzdött és eszméinek áldozta életét, csak az az igazi nagy ember. Mélylátás, magasztos célok, igaz küzdés nélkül valaki megdöbbenthet bennünket szellemi vagy anyagi erejével, de tisztelni csak azt az egyént tudjuk, ki nagy világnézetével kormányozta embertársait.

Ha azonban a tisztelet ily szoros kapcsolatban van a hősnek világnézetével, tehetnénk-e méltóbbat ez ünnpeies órában, minthogy magunk elé idézzük annak a léleknek világnézetét, kinek tiszteletére ma összegyültünk?

Br. Eötvös József világnézete a szabadságharcz előtt legteljesebben költői alkotásaiban nyilatkozik meg a «Karthausi», «Falu jegyzője» s «Magyarország 1514-ben» czímű regényeiben. E három költői műben semmi sem korlátozza az érző és gondolkodó lelket, szabadon érvényesülnek a nagy gondolatok mellett a homályos sejtelmek, szabadon törnek elő a nagy fájdalmak s magasztos törekvések mellett a legtitkosabb hangulatok.

Ha szemügyre veszszük Eötvös alakjait, különös családi vonásként ötlik fel előttünk töprengő természetük. E regényhősök folytonosan birálják a világot, környezetüket s különösen önmagukat; nem annyira a tett emberei, mint inkább a magános elmerengés áldozatai. Innét van azután, hogy valamennyinek szinte benső szükségletévé vált a lélekelemzés.

Mindjárt a legelső alak, a karthausi kolostornak szomorú lakója valóságos aszkéta, örökösen korbácsolja lelkét. Mindenki számára, még hűtlen barátja s léha mulató társa számára is van egy-egy mentő gondolata, csak önmaga iránt kérlelhetetlen. Lelke örökös gyötrődés szinhelye. Egyik kérdés a másikat kergeti. Mi az ember? Talán porszem, mely tündököl a nap fényében s azután eltünik a sötétségben? Mért álmodunk hát szabadságról, ha a vakeset szolgáinak születtünk? Talán az emberiségért fáradjunk?

Vívtak-e ki valamit a világ bölcsei? Nem veszett-e el az eszme, melyért a bölcs lelkesült? Nem szerzett-e a tudomány kételyt s a forradalom szolgaságot? Mégis nem beszél-e a virágos föld s a nagy természet a mindenségnek bölcs vezetőjéről? Vajjon a halhatatlanság, annyi embermilliárdnak vigasztalása csak fenséges hazugság volna? Volna-e így értelme az egyes és az emberiség szenvedéseinek? Teremthetett-e isten hazugságot lelkünkbe? — A gyötrődő értelem izgatottan rohan végig a gondolatoknak hosszú során, míg végre elhagyja az érzékek országát s misztikus fogalmak között folytatja rohanását.

Ez a különös benső élet, a töprengés, lélekelemzés ép úgy jellemzi az érzékeny karthausi szerzetest, mint a legerélyesebb alakot, a czeglédi plébánost, a parasztlázadás vezetőjét. Ép úgy megtaláljuk e jellemvonást a műveltség magas fokán álló Tengelyinél, mint a puszták egyszerű fiánál, Violánál és feleségénél.

Az alakoknak ez a közös jellemvonása alkotójuknak rokon lelki alkatára mutat. A ki oly finoman tudta magyarázni a vezeklést, bizonyára sokszor bírálta meg önmagát, czéljait s tetteinek következéseit. A ki annyi töprengő lelket vezetett elénk, annak jól kellett ismernie a magános tépelődések gyötrelmeit, annak sokszor és komolyan kellett gondolkodnia az emberi élet feladatairól.

A kétely, melylyel a regényhős küzködik, valamikor bizonyára a költő lelkét is mardosta. Mindaz, a mit Eötvös átélt, a mit hazájában s a külföldön látott, a mit olvasott, új meg új kérdésekkel rohanták meg fogékony lelkét. A komoly, nagy töprengés pedig vagy szétrombol minden hitet s a lélekben sivár közönyt, czinizmust hagy hátra, vagy igaz, nagy megnyugváshoz vezet s ekkor valóban nem egyéb, mint Isten keresése.

Ha Eötvös regényeiben magát a költőt hallgatjuk meg, különösen ha regényeinek alapeszméit keressük ki, látni fogjuk, hogy a tépelődés nemcsak romboló hatalom, hanem gyakran a lélek erkölcsi fejlődésének hathatós eszköze is lehet.

A «Karthausi»-ban Eötvös egy magas műveltségű keresztyén társadalom rajzát adja, melyből hiányzik a keresztyén szeretet, melyben az egyeseknek érdekei merev társadalmi formák és hazug

jelszavak mögé rejtőznek. Ennek a hazug társadalomnak áldozata a regény hőse, Gusztáv is.

Nagyon tévednénk, ha hitelt adnánk Gusztáv szigorú önbírálatainak, mikor önmagát önzéssel vádolja. Gusztáv sem tudományra, sem dicsőségre, sem vagyonra, sem hatalomra, sem élvezetre nem áhítozik, csak szeretet után sóvárog. Lehet mondani, hogy tulságos érzékeny, hogy szeretetével nem tud okosan bánni, de az önzéstől távol áll. Egyszer akarta Gusztáv az önzőt játszani, de ekkor is társainak hatása alatt állott be csábítónak. S vajjon csábított-e valaki nagyobb lelkiismereti furdalásokkal s igazabb emberszeretettel, mint Gusztáv? Lehetséges-e, hogy igazi önző néhány hónap mulva a kolostor magányában a legönzetlenebb lélekké váljon, ki az egész emberiség boldogságáért könyörög a világosság urának, majd meg a keresztyén szeretetet dicsőíti? Az az önzés, melylyel Gusztáv vádolja magát, nagyon különbözik Faustnak végtelen önzésétől.

Gusztáv sorsában a költő inkább a hazug társadalomnak bűnös munkáját állítja elénk, mely a hitet kigúnyolja, a léleknek legnemesebb vonzalmát, a szeretetet megveti s csak vad élvezeteknek él. Gusztáv a hazug társadalomnak még egyik legnemesebb tagja; kínos töprengései őt még elvezetik az igazi keresztyén társadalom eszméjéhez, melyben az egyén szeretettel küzd kis köréért s kis körében az emberiségért.

A «Karthausi»-nak hazug társadalmával teljesen rokon az a magyar megyei társadalom, melyet Eötvös második nagy regényében, a «Falu jegyzőjé»-ben mutatott be. Ebből a társadalomból is hiányzik az igazság és az emberszeretet. Az alkotmányos jelszavak mögött a legerkölcstelenebb vad erők érvényesülnek. A törvényszék aljas érdekszövetségnek eszköze; a megyei közigazgatás merő korteskedés s csak arra való, hogy a nemes törvényesen nyúzhassa a boldogtalan népet; a börtönökben szabadon tenyészik a ragályos betegség s az erkölcsi ragály.

Ennek a társadalomnak is vannak áldozatai. Az egyik áldozat Tengelyi, az önzetlenség mintaképe, ki átérzi az elnyomott nép kínszenvedéseit, üldözi a megyei társadalom hazugságait s a ma-

gyar közéletbe az emberszeretetet akarja bevinni. A másik áldozat Viola, ki gyengéden tud szeretni s önfeláldozóan tud hálás lenni. Az egyik áldozatot a társadalom börtönbe vetette, a másikat zsiványnyá tette.

Míg két első regényében Eötvös a XIX. század társadalmának vérlázító hazugságait tárta fel, a harmadik regényében kimondja a hazugságokra a világtörténet nevében a szigorú ítéletet.

E regényben nemzetünknek egyik legsötétebb korát látjuk magunk előtt. A százados hazugságok óriási magasságra halmozódtak fel. A nemességnek törvényes jogaival szemben áll a parasztnak — akárcsak az állatnak — teljes jogtalansága. A paraszt véres verejtékkel szántja ura földjét s étlenül, ruhátlanul nyomorog viskójában, míg a földesúri kastélyban az olasz csarnokok kedvtelése, az esztelen fényűzés járja. Az arany és drágakő, mi a kastélyban csillogott, a paraszt inségéből telt. A hol ugyanazon társadalom tagjai közül az egyik a műveltségnek minden eredményét élvezheti, míg a másik örökös aljasságban tengeti életét, ott az igazság boszuló keze nem késhetik.

A költő megmutatja az ítéletet abban az irtózatos csatatérben melyen nehány óra előtt paraszt és nemes saját ügyükért harczoltak. A csatázók némán feküsznek egymás mellett. Fényesen öltözött nemesek mellett parasztok pihennek; a himzett ruhát s a rongyos inget a vér egy színre festi s a kard és kasza egyaránt széttörve hever körülöttük.

A hazugságok halmaza összeomlott. A borzasztó igazságnak végrehajtója a nép volt, mely nem ismerve a szabadságot, féktelenségben kereste hosszú szenvedéseinek kárpótlását.

«Magyarország 1514-ben» című regényében korának pártjai fölé emelkedett Eötvös s minden szenvedélytől menten, csodálatos tárgyilagossággal ítélte meg küzdelmüket.

Ne higyje senki, hogy e tárgyilagosság elvtelenségnek vagy közönynek álarcza.

Eötvös nagy valóságnak tartja az embert; még Dózsában, sőt a legnagyobb gonosztevőben is látja az emberi természetnek jobb részét. Részvéttel nézi a szenvedélyes pártokat is, hisz meg van

győződve, hogy a hazugság, melyben a pártok élnek, nem pusztán egy kornak, hanem századoknak bűneiből jött létre.

Azonban Eötvös — mint nagy világnézetű alakja, a czeglédi plébános — egész lelkével hiszi, hogy minden hazugságnak el kell tünnie a föld szinéről és hogy az isteni igazságnak — bármily rejtélyes úton — győznie kell. Az emberiség részleges igazsággal nem elégedhetik meg, minden forradalom egy-egy lépés a teljes igazság, az isteni tökéletesség felé.

A parasztlázadásnak kérlelhetetlen vezetője, a czeglédi plébános csalódottan hirdeti a költő eszméit:

«Ha minden láncz széttöretett, minden teher lehányatott, mégis mindaddig, míg oly valamit nem találhatánk, mi valamennyi keblet melegen áthatva, önössége jégkérgét felolvassza: az ember nyomorult marad. Nem elég, ha törvénykönyveinkből a százados igazságtalanságok nyomai kitöröltettek s ha mindenik rendelése emberszerető szellemben készült, szükséges, hogy az emberek váljanak igazságosakká, máskülönben egyéb formák alatt mindig szenvedni fog a világ.»

Eötvös sajnálja az egyest, a koroknak szenvedélyes pártjait, de megnyugszik abban az isteni erőben, mely az emberiséget, bár irtózatos szenvedéseken keresztül, mind közelebb viszi a tökéletesség felé.

Egyik helyen az emberiség haladását a mezőhöz hasonlítja, melyet éles ekével szántottak fel. Azokon a mezőkön is, melyek fölött Isten fenséges eszméit elhinti, az, a mit a letűnt kor hozott létre, kiirtatik, hogy helyette új, üdvösebb termés nőhessen.

Egy másik hasonlatban az erdő élete magyarázza az emberiség életét. Az erdő szebben nő, ha a vész a haldokló törzseket kidöntötte, a mély gyökereket felrázta s a vihar az ágakon függő magot messze sodorta. A népek nem fejlődhetnek örökké derült napok között, de jaj az egyes fának, jaj az egyes embernek, kit ily vész megragad! A fa, ha gyökerében sértetett, az ember, ha feldulatott a kis kör, melyben boldogságát találta, nem üdülnek többé.

A három regény alapgondolatai tisztán mutatják a költő világ-

nézetének kifejlődését. Folytonos emelkedést látunk a költő gondolkodásában. A legmagasabb pontot a «Magyarország 1514-ben» című regényben látjuk, melylyel műkritikánk talán legmostohábban bánt. Itt felel meg Eötvös leghatározottabban a nagy kérdésekre: miért éljen az ember és az emberiség? Röviden a felelet így hangzik:

Az ember feladata szeretni s küzdeni az emberiségért, az emberiség feladata pedig általánossá tenni az emberszeretetet s megvalósítani az isteni igazságot.

Ime, mily magasra vezette a töprengés a költőt! Mintha a küzködő lélek tekintetét most már semmi hegyorom sem gátolná, magaslatáról szabadon tekintheti be a költő az egyesek küzdelmét, a népeknek, nemzeteknek harczát, a különböző koroknak törekvéseit s egyúttal — a mennyire gyarló, földi szemmel lehetséges — belelát annak a titkos isteni hatalomnak munkájába, mely a világot kormányozza. A mily zavartnak látszott a világ a töprengések kezdetén, oly egyszerűnek tünik fel a töprengések végén az egész mindenség, mint az isteni hatalom megnyilatkozása.

Az isteni erőt látja Eötvös a nemes lélek szenvedéseiben, a fellázadt népeknek félelmetes üvöltésében, a halálnak borzalmas aratásában, a tengernek óriási hullámaiban s az egész természetben. Eötvös nem javítani akarja a világot gyarló emberi terv szerint, csak csodálja a mindenségen végig rohanó erőnek megnyilatkozását. Kiveszett Eötvös világnézetéből minden szenvedély, minden gyülölet. Ily világnézettel nem volt helye a költőnek a szabadságharczban, hol tűz és vér döntötte el a népek jogait.

Mindazáltal a távolban is irtózatos kínokat érezhetett az emberszerető költő, mikor hallotta, hogy hazájának békés polgárai egymásra törtek. Töprengő lelke talán az iró eszméinek végrehajtóját látta a szabadsághősben, ki vérét ontotta a csatatéren. Bizonyára fájdalomtól vérzett szíve, mikor hallotta, hogy elcsendesült a csaták zaja s a néma országban az önkényuralom örjöngve tombol.

Vajjon a vihar, mely végig süvöltött a töprengő lelken, nem tépte-e szét a költőnek nagy világnézetét?

A feleletet megadja az a két vaskos kötet, melyeknek ily címet adott Eötvös: «A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra».

E művét már Pesten írta Eötvös. 1850-ben tért vissza külföldi bolyongásaiból hazájába; egy év mulva megjelent munkájának első kötete, néhány év mulva pedig a második kötet.

A ki lágyszívü költőnek érzékenykedéseit várta e műben vagy nagyhangú szónoki kifakadásokra volt elkészülve, — nagyon csalódott. Eötvös körülbelül így szól munkájában:

— Az európai társadalomról és az államról fogok nektek beszélni. Államtudományi munkát akarok írni, nem foglak tehát titeket kétes értékű elvekből vont következtetésekkel untatni. Bacon módszerét követem, kétkedni fogok mindaddig, míg a tapasztalatban, a történetben bizonyságot nem találok.

A czenzor nyugodtan olvashatta e gondolatokat. A kik azonban ismerték Eötvöst, a zsidóknak, az ireknek, a raboknak, a parasztoknak s az elnyomottaknak szószólóját, megdöbbenhettek annál a gondolatnál, hogy Eötvös nyugodt tárgyilagossággal irja tudós munkáját akkor, mikor nemzete rablánczokban sinlődik, mikor Széchenyi a döblingi szomoru házban önnön lelkét tépdeste s mikor Vörösmarty a honfi-búnak lett áldozata.

Bámulatos tárgyilagossággal magyarázza tárgyát Eötvös, akárcsak valami kemikus, ki valamely folyadéknak elemeit akarja meghatározni. A tudós tárgyilagosság azonban csak finom hamuréteg, mely alatt egész halom parázs rejtőzik.

Ott rezeg a honfinak kínzó bánata egy-egy odavetett, szubjektivebb jellemű kijelentésben. Ezekben korának sivárságáról, a 48-as alkotmányok tévedéseiről, az alkotmányszerzőknek nagy csalódásáról beszél Eötvös, majd sajnálja az eszmét, melyet a korszakok tévedéseikkel valósitanak meg, majd lenézi a politikát, hol régi divat elismerni az elvet és alkalmazáskor nyakát szegni.

Még inkább előttünk áll a nagy töprengő, a nemes szívű hazafi a műnek főtémájában.

Az egész műben nincs egy árva szó a magyar önkényuralomnak vérlázító gazságairól és otromba ostobaságairól, azonban

mégis minden szó rá irányul. Valóságos vádirat Eötvös műve az abszolutizmus ellen. Alig jelent meg az abszolutizmus engedélyével mű, mely az egyesnek, a kormányoknak s a népnek önkénykedését mesteribb vágásokkal támadta volna. Minden gondolat az abszolutizmusnak egy-egy erét vágja át.

Nem izgatja Eötvös a népet, mely már nyugodtan szántotta földjét, nem háborgatja a polgárt, ki már kifáradt a küzdelmekben; magát az ellenfelet támadja s támadja szemtől szemben. Eötvösnek senki sem vetheti oda, mit Kemény Zsigmond a Pesti Naplóban folytatott tollharcz közben Kossuthnak lobbantott szemére, hogy másokat kiván veszélynek kitenni, mikor magát biztonságban tudja.

De hát miért támadja Eötvös az önkényuralmat?

Eötvös támadja a franczia államot, melyben, kivéve a tulajdonjogot, a népfelség már mindenre kiterjesztette abszolut hatalmát. Borzalommal nézi Eötvös azt a munkát, melyet az önkényuralom bármily czímen végez, mert az irtózatos munkának mindig áldozatul esik az egyén.

A mely államot abszolut hatalom kormányoz, ott az állam minden jogot magához ragad; kereskedés, építés, közlekedés, minden az ő kezében van. Az államnak mindenütt jelenlevő hatalma, a rendőrség kiséri figyelemmel az egyesnek minden lépését a bölcsőtől a sírig; ez őrködik minden tett és minden gondolat felett. Az állam gondoskodása kiterjed az egyesnek szellemi szükségleteire is. Az állam szabályozza polgárainak vallási életét, saját czéljai szerint neveli a jövendő nemzedéket, sőt még polgárainak esztetikai élvezetét is megszabja. Az állam ezzel az irtózatos egyengető munkájával s örökös gyámkodásával végre elfojt, elnyom minden egyéniséget.

Az egyéniség érdekében kívánja Eötvös, hogy a központosított hatalmat korlátozza az egyház függetlensége, a megyék és községek önkormányzata s a családnak szabadsága. Szerinte az állam nem czél, csak eszköz, az egyéniség szabad és biztos érvényesülésének eszköze. Honnan van, hogy Eötvös az egyéniségnek ily nagy becset tulajdonít?

Két műveltségnek küzdelmét látja Eötvös. Az egyik az ó-kori műveltség, melyben az egyén teljesen alárendeli magát az államnak. Mind Athenben, mind Rómában az egyes lemondott egyéni szabadságáról, hogy az állam hatalma annál határtalanabb legyen s hogy az idegen népek elnyomásából, a dús martalékból az egyes polgár minél nagyobb részt szerezhessen. Az ó-kori műveltséggel, melyet a XVIII. század gondolkodói eszményképül választottak, szemben áll a keresztyén műveltség.

A keresztyén műveltség megvet minden szemkápráztató eredményt, melyhez gyülölet, türelmetlenség és erőszak tapad. A keresztyénség a szeretet jelszavát tűzte zászlajára, a közös eredetet, a közös bűnbeesést, a közös megváltást s ezekkel kapcsolatban az összes emberiségnek egységét hirdeti. Eszményképe oly korszak, melyben az emberiségből kihalt minden gyülölet, melyben a föld népei hosszas tévelygés után végre testvériségük tudatára ébrednek s egységes társadalomban egyesülve, csupán Istennek szolgálnak mint uroknak. A keresztyénség ellensége minden zsarnokságnak, egy népnek sem ád jogot a másiknak elnyomására, egyetlen czélja, hogy jöjjön el Isten országa ép úgy a földön, miképen mennyekben.

Eötvös rajongó hittel küzd az egy akol és egy pásztor eszméjéért s diadalnak tekint minden lépést, mely az emberiséget a nagy eszme valósulásához közelebb viszi. Szerinte az igazi keresztény műveltség kifejlődésének egyetlen eszköze az egyéniség szabadsága. Ennek köszönhető, hogy a kereszténység erkölcstanát az egész világ vallja, hogy a modern kor a rabszolgaságot eltörölte; ennek köszönhető a részvét, melylyel embertársaink szenvedései iránt viseltetünk s a gondoskodás, melylyel a társadalom a nyomort enyhíti. A mi keresztény emberszeretet korunkban található, mindazt az egyéni szabadság elvének alkalmazása szerezte meg s csak az őrizheti is meg.

Sokan megütköztek az egyéni szabadságnak ily különös hangsúlyozásán s benne ellentétet láttak azokkal az elvekkel, melyeket Eötvös 48 előtt «Reform» czímű művében a központi hatalom érdekében hangoztatott. Az ellentét azonban csak látszó-

lagos. A mint a «Reform» írója a keresztény emberszeretet nevében kiván központi hatalmat hazájában, mert a megyei társadalomnak vad erői, a műveletlen tömegek épen a legnemesebb egyéniségek érvényesülését gátolják, ép úgy nagy államtudományi munkájában is Eötvös az egyén önálló tevékenységének biztosítását ujra az igazi keresztény műveltség érdekében követeli.

A keresztény műveltség kifejlesztése tehát Eötvös nagy küzdelmeinek czélja. Eötvös szelleme azonban még ezt a czélt sem engedheti birálat nélkül, áttöri az érzékek szűk határait s izgatottan keresi a kapcsolatot az emberiség s a világot vezető hatalom között.

Vajjon haladás-e az emberiség sorsa vagy örökös körforgás? Vajjon annyi nemes lélek hiába gyötörte magát s a magasztos vágy, melyet Isten az emberi kebelbe oltott, nem egyébb csalódásnál? Lehetetlenség, hogy Isten csak időtöltésül és az angyaloknak mulattatására hozta volna világra az embert; lehetetlenség, hogy csak azért emelné föl a porból, hogy annál mélyebbre sülyeszsze. A földnek anyagi és szellemi része szoros kapcsolatban van a mindenséggel s így az ember is részt vehet az egész mindenség életében.

Mi tehát Eötvös világnézete szerint az ember feladata?

— Törekedjék kutatni azokat a törvényeket, melyek szerint minden mozog és fejlődik, nem azért, hogy őrült büszkeségében a föld istenének képzelje magát, hanem hogy tisztelettel hajoljon meg a mindenségben megnyilatkozó teremtőnek nagysága előtt. Küzdjön az ember az emberiségért s az emberiségben a mindenségért!

Ime, újra ugyanazt a tiszta erkölcsiséget, ugyanazokat a nagygondolatokat s ugyanazokat a magas szempontokat találjuk Eötvös világnézetében, mint a melyeket a szabadságharcz előtt láttunk. Ezek után még egy jelzőt adhatunk Eötvös világnézetének. A mely világnézet oly nagy vihart kiállott, mint a mely a csalódott honfinak lelkén süvöltött át, az nem csak nagy, nem csak magasztos és erkölcsös, hanem egyúttal igaz is.

Fő jellemvonása Eötvös nagy világnézetének az igazi keresztény erkölcsiség. Ebből a szempontból joggal említhetjük Eötvöst

az emberiségnek azon nagyjai között, kik a keresztény erkölcsiségnek valóságos apostolai a modern emberiség fejlődésében. Rokon Eötvösnek világnézete Pascalnak s Carlylenek világnézetével. Eötvös ép úgy az Isten keresését tartja az ember feladatának, mint Pascal, ép úgy látja az isteni hatalom megnyilatkozását a világtörténetben, mint Carlyle az emberiség hőseiben.

Még nagyobb szellemi rokonságot látunk Eötvös s korunknak nagy gondolkodója, Tolsztoj között. Mindkettő Krisztus hívének vallja magát, mindkettő Isten földi országának kiépítésén fáradozik. Mindkettő támadja korának hazug keresztény társadalmát, mely megengedi a gyengéknek elnyomását. Mindkettő az állam hatalmában látja a társadalmi hazugságok okát.

Míg azonban Eötvös a modern műveltség egyes eredményeit értékeseknek tartja s az államban az igazi keresztény műveltség fejlődésének eszközét látja, addig Tolsztoj azt hirdeti, hogy a modern műveltség alapjában romlott s megérdemli a teljes felbomlást. Tolsztoj szerint az általános romlásban bűnösek a modern természettudományok, melyek meghamisították az emberiségnek az életről való fogalmait, bűnös a léha európai irodalom és művészet, a nagyvárosi élet, bűnös a pénz, mely összehalmozott munkának vallja magát, pedig valójában a modern rabszolgaság eszköze, főbűnös az állam, mely hadseregével és törvényeivel lehetővé teszi a dologtalan osztálynak, hogy a munkálkodó társadalmat kirabolja. Tolsztoj az egész modern társadalmat kormányostul akarja lerombolni, azt akarja, hogy az emberiség egyszerre szabaduljon meg minden hazugságtól, a mint megszabadult «Feltámadás» című regényének főhőse, Nechliudow.

Tolsztoj és Eötvös kiinduló pontja ugyanaz, de Tolsztoj sokkal merészebb következtetéseiben és sokkal szenvedélyesebb követeléseiben. Tolsztoj forradalmi természetű reformátor, míg Eötvös az emberiség fejlődésének bölcselő magyarázója.

Most már kérdés, hogyan jött létre az a nagy világnézet, melyet Eötvösnek szépirodalmi és államtudományi műveiben találtunk?

Senki sem hiszi, hogy az egyesnek világnézete környezetétől

elkülönítve megalakulhatott volna. Gondolkodásunkra hatással van a levegő, melyet naponként szivunk, hatással van a tájkép, mely dolgozószobánk ablaka előtt tárul elénk, hatással van az erdő, melyben magános sétáinkat teszszük. Mennyivel inkább kell, hogy hatással legyenek világnézetünkre azok az emberek, kikkel együtt örülünk és szenvedünk ?

Lehetséges-e, hogy Eötvösre nem lett volna hatással Kölcseynek magasztos egyénisége, kiről Wesselényi azt mondta: «Nem volt közénk való»? Nem a mély hatás mellett szól-e az a nagy szeretet, melylyel Kölcsey az ő Eötvös Pepijét, a szeretetreméltó, lánglelkű gyermeket «Országgyűlési napló»-jában említi.

Eötvös is azon kiskör hatása alatt kezdte meg pályáját, mely értelmiségével, gazdag tudásával s magas erkölcsiségének erejével magához ragadta hazánkban a vezetést s bámulatos fejlődést indított meg.

Legnagyobb hatással volt Eötvös világnézetének kifejlődésére Széchenyi, ki mérhetetlen szellemével az egész nagy korszaknak adott irányt. Széchenyi volt az, ki a magyar nemzetnek százados bűneit a keresztény erkölcsiség szempontjából oly szigorúan elítélte. Széchenyi volt az, ki nemzetboldogító munkáját földöntúli czéllal hozta kapcsolatba. Ő hirdette «Kelet népe» czímű művében, hogy az embernek, mint az istenség szikrájának feladata: teremteni a földön s teremtő munkájával — bármily kis mértékben — közelebb vinni a mindenséget ahhoz a nagy czélhoz, melyet a gyarló ember csak sejteni tud.

Az óriási tölgyfát nem becsüljük kevesebbre, ha tudjuk, hogy hatalmas törzse kicsi makkból származott. Eötvös világnézete sem veszít nagyságából, ha rámutatunk fejlődésének kiinduló pontjára. Ép így nem veszít Madách világnézete sem, ha részben Eötvös hatását fedezzük fel abban a nemes kétkedésben, mely az «Ember tragédiája» költőjét Istenhez s a végtelenséggel való közösség gondolatához vezette. ⋆

Mikor látjuk Eötvös nagy világnézetét s körülötte Széchenyi korának nagy szellemi életét, nem kell-e szomorkodnunk saját korunk sivársága miatt ?

Politikai irodalmunkból hiányoznak a magas szempontú törekvések. Szépirodalmunk művelői nem sokat törődnek az emberiséggel, nem látják fővárosunknak csalfa fényе mögött nemzetünk elszegényedését; érdeklődésük tárgya a legjobb esetben egy-egy bonyolult lélektani probléma vagy egy-egy különös lelki sajátság. A legtöbb szépirodalmi műnek főczélja, hogy a közönség mulasson és fizessen. Valóban sokszor egy-egy írónk nem sokban különbözik attól a városligeti szélhámostól, ki ügyes ravaszsággal tudja a naiv közönséget csoda-bódéjába csalni. Mindkettő a közönség gyengeségére számít. Az egyetlen különbség legfeljebb az, hogy írónk még különös tiszteletet követel nemes művészetéért.

Dicsekszünk szellemi életünk nagy terjedelmével s nem veszszük észre, hogy szellemi életünk csupa vad lárma, csupa zűrzavar. De vajjon van-e jogunk panaszra?

Meggyőződtünk, hogy az irodalom magasztos czél nélkül nem egyéb, mint az emberiség munkáján való élősködés, nem egyéb, mint unatkozó nőknek s léha gazdagoknak unalomüzője. Vajjon hirdettük-e mindenütt nyiltan meggyőződésünket, habár társadalmi érdekeink kárával is? Vajjon tetteink megfeleltek-e meggyőződéseinknek? Ébresztettünk-e tiszteletet és szeretetet ifjuságunkban a magyar irodalom legnagyobb kora, Széchenyi kora iránt? Megmagyaráztuk-e ez irodalom tüneményes jelenségeit? Szenteltünk-e Eötvös műveinek középiskoláinkban hónapokat, mikor jelentéktelen egyéniségeknek heteket adtunk? Nem engedtük-e, hogy irodalmunk nagy korának alakjait ügyes kicsi emberek kigunyolják?

Nem panaszra, önismretre van szükségünk. Mindenek előtt győződjünk meg eszméinknek igazságáról, aztán küzdjünk kitartóan, hittel abban a körben, melybe végzetünk helyezett!

Legyen a küzdésben mintaképünk Eötvös, ki minden alkalommal hirdette nagy világnézetét, habár tudta, hogy eszméje, az igazi keresztény műveltség eszméje, csak évezredek mulva valósulhat meg! Adjon küzdelmünkben erőt az, a mi nagy mintaképünket erősítette, adjon erőt annak tudata, hogy minden hazugságnak össze kell omlania s az igazságnak előbb vagy utóbb győznie kell!

Budapest. *Pap Ferencz.*

A NŐK EGYETEMI ÉLETE KÜLFÖLDÖN ÉS HAZÁNKBAN.*

Tisztelt uraim és hölgyeim! Az 1897/8. iskolai évet Berlinben, a reá következőt Oxfordban s még egyet Párisban töltöttem, mint egyetemi hallgató, most pedig talán utolsó iskolai évemet a budapesti egyetemen végezem; mindenütt a filozófiai fakultás hallgatója voltam s azzal a szándékkal tanultam, hogy kenyérkereső hivatásomul a tanári pályát választom.

E diák-éveim közvetlen, személyes tapasztalataiból leszek bátor a tisztelt szakosztály előtt egyet-mást elmondani, úgy, a mint azok velem megtörténtek. Magukban véve csupa egyszerű, mindennapi kis események voltak ezek, a melyeknek csak úgy lehet önök előtt értékük, ha sikerülne velük a nők egyetemi életének jellemző vonásait megrajzolnom. Érzem a mozaik-munka művészetének nehézségeit s nem a magam erejébe vetett bizakodás, hanem az önök szives elnézésének reménysége bátorít most, a midőn a szakosztály igen tisztelt elnökének felszólítására, mint jól fegyelmezett egyesületi tag, engedelmesen iparkodom az elém szabott feladat megoldására.

Kegyes engedelmükkel, tanulmányaim időrendjén haladva, a berlini egyetemi élet vázlatával kezdem mondandóimat. A nődiákok felvétele ott a következőképen történik: először irásban folyamodunk a rektorhoz, azután a rektori engedélylyel minden egyes tanártól külön-külön kell azt kikérnünk, hogy előadásainak látogatását engedje meg. A rektori és tanári engedélyekkel felvér-

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

tezve jelentkezhetünk a questurában, a hol nem indexet, hanem látogatási ívet kapunk s csak ennek megfelelő aláiratása után jelenhetünk meg az előadásokon. Még aránylag legkönnyebben megy a dolog a rektornál, a ki csak ritkán, kivételkép tagadja meg a qualifikált nődiák felvételét. Már sokkal nehezebb a feladat a tanároknál, a kik lakásukon a meghatározott — de gyakran elmulasztott — fogadó órákon hallgatják meg a nődiákok kéréseit. Az egyik Steglitzben, a másik Fridenauban, a harmadik Charlottenburgban, szóval a legtöbb a városon kívül lakik s mire a 150—200 nődiák kikönyörgi a leczkerendjéhez szükséges engedelmeket, körülbelől 2000 látogatást kell lerobotolnia. Ha pedig egy-egy népszerűbb tanár valami gonosz véletlenség folytán, vagy tanárkörökben nem ritka feledékenységből elmulasztja fogadó óráját: akkor az egész héten át lebeg a nődiák kétes bizonytalanságban, nem tudván, hogy a tudomány tiszta vizének melyik szép, híves patakától tiltja őt el a tanári hatalom.

Megtörtént velem egy igen nagyhírű egyetemi tanárnál az a példátlan eset, hogy a mikor másodszor keresvén, otthon találtam őt, a névjegyem láttára azt izente nekem a szobalányától, hogy ha látogatási engedélyt óhajtok tőle kérni, akkor hiába fáradozom, mert ő nőhallgatókat nem bocsát előadásaira. Az ilyen felfogású tanárok között valósággal leköteleztek bennünket azok, a kik a fekete táblára iratták ki a nődiákok exkommunikáczióját. Ezek legalább előzékenyen megkíméltek bennünket a hiába való fáradságtól. De bármennyire lekötelező is ez az udvarias előzékenység, nem fojthatja el kritikánkat, a mely bizony nagyon kedvezőtlen e nőgyűlölő tanár urak logikájára. Hogy mi nők nem mindnyájan vagyunk geniek, az kétségtelen; a korlátolt ész s az ernyedő szorgalom bizonyára nem kizárólagos férfi-tulajdonságok: azonban kivétel nélkül minden nőre előre, látatlanban reámondani, hogy az egyetemi tanulmányokra nem akadhat közöttük alkalmas . . . ez a vélemény bizonyára nagyon téves. Van erre vonatkozólag személyes élményem is. Véletlen jó szerencsém ugyanis egyik berlini tanárom feleségével igen kellemes barátságba hozott. Ennél a nagyon vendégszerető háznál egy vacsora alkalmával, háziasszonyi

furfanggal, egy öreg professor szomszédságába kerültem, a ki országszerte ismeretes nőgyülölő. A vacsora alatt, a nélkül, hogy diák voltomról tudomása lett volna, egészen összebarátkoztunk s a mikor másnap megtudta, hogy szerettem volna az előadásait hallgatni: azt izente, hogy járjak el hát az óráira, de sötét ruhába menjek s a hátulsó padokba üljek, hogy ne legyen kénytelen engem észrevenni. Ime! nem bizonyítja-e ez azt, hogy ha ez a tanár úr személyesen érintkeznék a nődiákokkal, megengedné, hogy előadásait hallgathassák. Példája különben az az eset a deduktiv okoskodás tipikus botlásainak; az a tiszteletre méltó öreg úr, a két nem közötti anatómiai és fiziológiai különbségek ismeretes tételéből levezeti a képességek különbségeit s azután alkalmazza a gyakorlatban, mint tanulási tilalmat, a nélkül, hogy egyetlen nődiákkal csak szóba is állana. Mentségére azonban két igen súlyos enyhítő körülményt hozhatok fel, hogy t. i. az öreg úr 1-ör tanár és 2-or agglegény.

Nem minden egyetemi tanár áll azonban ennyire ellenséges lábon a nődiákkal szemben; sokan előzékenyen engedik meg nekik az előadások hallgatását s a tantermeken kívül is szivesen segítik őket tanácsaikkal. Maguk a tanár-karok mint testületek, általában merev és rideg bánásmódban részesítik a nődiákokat. Berlinben létem ideje alatt kétszer utasították vissza azt a kérésünket, hogy adjanak nekünk egy kis szobát, a hol ablakórák és óraközök idejében tartózkodhassunk.

A tanárokéhoz hasonlóan oszlik meg a berlini férfihallgatók véleménye is a nődiákokkal szemben; többségben vannak berlini férfikollégáink között azok, a kik nyiltan kimondott ellenséges érzéssel viseltetnek a nődiákok iránt. Hozzátehetem azonban azt az elismerést, hogy e nézet sohasem nyilvánul az egyes nődiákok ellen oknélküli tüntetésekben vagy épen inzultusokban. Az előadásokon kalaposan páváskodó és későn járó nődiákok természetesen épen úgy megkapják a maguk illendő rendreutasításait, mint férfikollégáik; de a nődiákok ellen még csak udvariatlanság sem fordul elő.

Igen alkalmatlanok azonban a női egyetemeken a szolgák

ellenőrzései; minden egyenruhás szolgának joga van a nődiáktól a látogatási ív felmutatását követelni s ha ezt valamelyikük otthon feledi, akkor a rend szent nevében haza kell azért mennie.

Ha azonban a nődiák feltörő elszántsággal és egy commis életrevalóságával átkönyököli magát e veszedelmeken: akkor a berlini egyetemen igen sokat tanulhat s nem sok baja van.

Különösen jó hatása van a nők egyetemi életére a «Verein studirender Frauen in Berlin» című egyetemi egyesületnek, a melyet akkori társnőimmel 1897-ben alakítottunk. A páratlan szerdákon kizárólag magunk között vitatkozva tárgyaltuk az egyetemi nőhallgatók ügyeit. Legelső sikerünk az volt, hogy az «Academische Lesehalle» megnyitotta termeit a hallgatónők előtt, azután még több kisebb-nagyobb kedvezményt szerzett az egyesület tagjainak: de ezeknél sokkal nagyobb volt az a haszon, a mit egymásnak kölcsönös nevelése és a közszellem felébresztése által szereztünk. Magunk között nyiltan beszéltünk minden bajunkról és a magunk hibáiról is. Nevek említése nélkül s minden sértéstől menten kritizáltuk meg egymást, a minek a nődiákok általános magatartására nagyon jó hatása volt. Legnagyobb háborunkat azért harczoltuk, hogy megszabadítsuk a tantermeket a női kalapoktól. Biz ez nehezen ment; különösen sok bajunk volt az angol hallgatónőkkel, a kik hazai szokásaikhoz hiven, idegen helyen a legritkább esetekben teszik le kalapjaikat. De mivel a nők kalapja csakugyan zavarta és mód felett boszantotta a hátuk mögött ülő férfidiákokat: mi, egyesületi tagok, kettenként bemutatkoztunk a kalapos hölgyeknek s felkértük őket arra, hogy tegyék le kalapjaikat. A nemzeti önállóság dicséretére legyen mondva, igen sok angol társnőnk kereken megtagadta kérésünket; erre azonban a férfihallgatók, a kik ismerték szándékunkat, olyan surolást vittek véghez lábaikkal, hogy vége lett a tanterembeli kalapviseletnek. Ez volt tulajdonképen az első lépés, a mely a férfihallgatók előtt némi népszerűséget szerzett nekünk.

A páros szerdákon viszont nyilvános tudományos vitákat rendeztünk. Az ügyrend szerint mindig egy-egy egyetemi tanárt kellett volna arra felkérnünk, hogy tartson nekünk egy-egy fel-

olvasást. Nekem, mint az egyesület jegyzőjének volt feladatom a közbenjárás s elmondhatom, hogy életemben még soha, semmiféle fáradozásomat nem koronázta akkora sikertelenség. A dolog úgy áll, hogy a tekintélyes öreg professorok részint igazi konzervativ meggyőződésből, részint a korral járó közömbösségből nem törődnek a nődiákokkal; a fiatalabb, előmenetelre számító tanárok pedig, a kik még földi kegyeket is várhatnak felülről, többékevésbbé fáznak a nőhallgatók mozgalmaitól. Ismeretes a császári családnak a modern nőkérdéssel szemben elfoglalt konzervativ álláspontja s az udvar nyomasztó tekintélye folytán az állami adminisztráczió minden ága a nők mozgalma ellen dolgozik. Úgy, hogy bizony mi legtöbbnyire magunk között vitáztunk a tudományos szerdákon is.

Igen sok bajunk volt különben még a helyiség kérdésével is. Talán fölösleges is említenem, hogy az egyesület életének bármely pillanatában nyugodtan dicsekedhetett tisztes szegénységével; állandó helyiségről tehát nem is álmodozhattunk. A szerdai napokra kibérelt vendéglői helyiségekben pedig nem tűrtek meg bennünket, mert nem ittunk. A mikor asztalbontáskor hozzám jött a vendéglős, már előre tudtam a mondókáját. Teljes nagyrabecsüléssel kért arra, hogy jövendőre ne tiszteljük meg vendéglőjét megjelenésünkkel, mert ő tejből, kávéból és üres teából nem élhet meg. A «Brandenburger Hof»-ban pedig valóságos világrekordot értünk el, mert a gazda a gyűlést végig hallgatván, dicséretes czéljainkra 20 márkát adott át nekem azzal a kikötéssel, hogy soha többé ne menjünk hozzá.

Ime, tisztelt hölgyeim és uram, ilyen a berlini s ehhez hasonló az összes német egyetemeken a nődiákok élete. Tele van az küzdelemmel, mellőztetéssel és lenézéssel; a pálya vége pedig nem jutalmazza meg e veritékes küzdelmeket. Az egyetemi oklevelek t. i. semmire sem jogosítják a német nőket. Hanem azért a német hölgyek nem hátrálnak a küzdelemben, sőt a feltörekvők száma napról-napra növekedik. És a német nődiákok szorgalmukkal, szivós kitartásukkal, fellépésük nyugodt szerénységével igazán megnyerik mindenkinek vonzalmát. Tehetség és előképzettség dolgában

általában nem kitünők: de energiájuk és szerénységük minden nemzet leányai fölé emelik őket. Kissé lassú, de rendkívül szilárd gondolkodás, vasszorgalom, a mely kizáróan egyetlen egy pontos czélra van irányozva, mérhetetlen önmegtagadás, fegyelmezettség . . . ezek az általánosan jellemző tulajdonságaik, melyek különben nagyjában a német nemzet sajátságai között is fölfedezhetők. A német nődiákoknak e kiváló qualitásaival szemben annál is inkább feltűnik az ember előtt az a fonákság, melylyel az a szisztematizáló, nagy német Beamter-Staat az egész nőkérdést agyonadminisztrálta.

A milyen küzdelmes és komoly a német nődiákok egyetemi élete, épen olyan könnyű és kényelmes az angol nők e nemű szórakozása. A német czopf sokáig megtagadta s csak a legnagyobb kényszernek engedve nyitotta meg egyetemeit a nők számára és még ma is igen sokan elkeseredetten küzdenek az újítás ellen. Az angol asszony ellenben küzdelem és föltétel nélkül kapta meg az egyetemtől a látogatási jogot. S miért?

Mert az angol gentleman soha sem tagad meg a ladynak valamit. Megnyitották az angol asszonynak az egyetemet, de nem azért ám, mert belátták, hogy ez az angol nőnél is életkérdés, hanem hogy teljék benne kedvük, hisz az a valamivel több tudás nem árthat az asszonynak. Mi az az egypár órai egyetemi előadás, a mi semmi föltételt nem kiván, semmire nem jogosít és semmire nem kötelez? Az angol egyetem t. i. nem kötött ki semmi előképzettséget, de azt sem kívánja, hogy hallgatónői vizsgázzanak. A nődiákok egyetemi élete Angliának többi nevelési intézményeihez hasonlóan, iskolánként más és más. Általában legszabadabbak a nődiákok a skót egyetemeken, már sokkal korlátozottabbak az angol egyetemeken s a legkevesebb szabadságuk van épen az oxfordi és cambridgei hires, előkelő egyetemeken. Oxfordban pl. a nők egyetemi ügyeit az «Association for the education of women» végzi el. Ez férfiakból és nőkből álló társulat, a mely állítólag a nőképzés előmozdítására alakult, a valóság azonban nem egyéb, mint a magukkal tehetetlen, gyámoltalan angol nők tanácsadója az egyetemi tanulmányok ügyeiben, továbbá az ilyen gyámko-

dásra nem szorult idegen nők számára valóságos nyüg és akadály, a mely korlátja nemcsak a tanulás szabadságának, hanem néha még a tanulás lehetőségének is. Minden angol és külföldi nő csak ennek az egyesületnek védő szárnyai alatt lépheti át az egyetem kapuit. Tartozik tehát nála jelentkezni, de sehol egyetlen kis czédula vagy felhivás nem figyelmezteti erre azt az idegen nőt, a kinek amúgy is eléggé kell küzdenie a kezdet nehézségeivel s az angol nép állig begombolt tartózkodásával. E figyelmeztetés hiányában természetesen magam is a legnagyobb hatalmaskodás vétségét követtem el az angol egyetemi nőhallgatók statutumain, a mennyiben elvégeztem a beiratkozást a saját belátásom és egyéb európai egyetemek szokásai szerint. T. i. kiválasztottam a leczkéket, a melyeket látogatni akartam, összesen heti 21 órában, bemutatkoztam az illető tanároknál s eljártam az órákra, ott ültem a nőknek fentartott helyen, mely a tantermek egyik oldalán, jó távol a férfihallgatóktól, emelvényen van kijelölve. Egyszerre kapok egy levelet, hogy haladéktalanul jelenjek meg valami Mrs. Irlansonnál. Ez a hölgy aztán elmondta, hogy ő az én princzipálisom, a kinek az a hivatása, hogy az én egyetemi pályámat gondjaiba vegye s intézze; aztán számon kérte tőlem, hogy merhettem én az ő tudta, akarata és beleegyezése nélkül a tanároknál jelentkezni, sőt egyedül, hallatlan, egyedül látogattam az előadásokat. Ezután egy hosszú és igen szapora beszédben elkövetett rajtam olyan erkölcsi prédikácziót, amilyent én soha életemben sem nem kaptam, sem nem adtam. Csak az az egy vigasztalt e közben, hogy én az egész pirongatás alatt teljes joggal az európai nők mártirjának érezhettem magamat, mert a princzipális nehezteléséne forrása az volt, hogy a kontinentális nők szokásait bennem is fölfedezte és mint boszusan mondá, rajtam kívül már volt olyan külföldiekkel dolga, a kik önállóan gondolkoztak és cselekedtek. Csak hosszas és igen kellemetlen tárgyalás után értethettem meg vele, hogy a szigorú és sértő hangot szükségtelenül alkalmazta reám. Erre megszelidült és elmondta a következőket, a melyek reám nézve kötelezők.

Minden egyetemi hallgatónő tartozik jelentkezni nála, a

princzipálisnál és az egyesület titkárságánál. Ez utóbbi hivatalban valósággal inquisitiót tartottak, hogy ki vagyok, mi vagyok, miből élek, hol voltam, mit csináltam eddig és mit fogok csinálni ezután. Nem szabad a jövőben a saját eszem szerint eljárni, hanem hozzájuk kell beterjesztenem, kiket és hány órában akarok hallgatni. Az engedélykérés a princzipális dolga, mert illetlen egy nőnek egyedül elmenni a tanárokhoz. Hisz azok férfiak! E tárgynál új vita indult meg közöttünk, a melyet indítványomra úgy fejeztünk be, hogy a princzipális kegyeskedett az «illetlen» szót a kontinens országaival szemben visszavonni s csupán Angliára nézve tartotta fenn.

Továbbá náluk — úgymond — nem szokás 12 óránál többet hallgatni, mert akkor mi marad egészségem ápolására. S valóságos megvetéssel nézett reám, mikor kérdéseire elmondtam, hogy anyagi körülményeim bizony sem a kocsikázást, sem a lovaglást nem engedik meg; a csodálkozás szédületes méreteit mutatta, a mikor azt megértette, hogy evezni soha nem tanultam s egyenesen megbotránkozott azon a nézetemen, hogy a bicziklit nem találom szépnek a nőknél. Mindez nem használt semmit, ő nem engedte meg a 21 óra hallgatását. Már csak azért sem, mert az ő szabályaik tiltják az előadások egyedül való látogatását, pedig az én kiválasztott 21 órám közül hatra egyetlen hölgy sem jelentkezett rajtam kívül. Már ki is mondotta reám a 15 óra szentencziáját, a mikor házikisasszonyom önként ajánlkozott, hogy négy órára elkisér. Csak is így hallgathattam heti 19 órát. Ámde még ez is csak akkor történhetett meg, ha társnőim sem mulasztottak, mert ha valamelyik órára egyikünk nem mehetett el, köteles volt erről kellő időben értesíteni a másikat s akkor az sem mehetett oda, ha csak nem talált hamarjában valakit, a ki őt elkisérte. A princzipális némi védelmére legyen szabad azonban azt is fölemlítenem, hogy az angol egyetemeken úgy a férfi, mint a nődiákok élete a testi nevelés központja körül rendezkedik el. Naponta 1—2 órai előadás után egy kevés olvasás s azután 3—4 óráig tartó labdázás, evezés stb. következik.

A mint ezekből méltóztatnak látni, Angolországban nem is

az igazi nődiák, hanem a «lady» megy az előadásra. Nem is veszi komolyan az angol nő a tanulást. Az előadások alatt csak felgombolja, de nem veti le a kabátját; kalapját és legalább egyik kesztyűjét fentartja. Teljesen elkülönítve, emelvényen foglalunk helyet s lábaink alá szőnyeg van terítve s puhára párnázott bőrszékek vannak számunkra odatéve. A kolloquiumoknak vagy bizonyítványoknak nyoma sincs. Én mondtam a princzipálisnak, hogy nekem okvetetlenül igazolnom kell, hogy itt vagyok s az egyetemet látogatom. Erre — úgymond — még nem volt eset és ez lehetetlen is. Persze megmaradtam kérésem mellett s akkor ő akart adni valami irásocskát. Megköszöntem szivességét s azt mondtam, nekem a tanároktól kell bizonyítványt kapnom. Erre elbocsátott, mondván, hogy ez lehetetlen. Megint fellázadtam az alapszabályok ellen s elmentem minden egyes tanárhoz, a kit hallgattam s egy sem tagadta meg aláirását. A princzipális ezt is megtudta s nosza fenyegetett ismét, hogy ez többé ne történjék. De mivel az alapszabályok nem biztosíthatták számára a gondolatolvasást, akkor még nem is sejtette, hogy a következő trimester végén megint megtettem azt, mert nem veszíthettem el az esztendőmet a princzipális tekintélye kedvéért.

Hogy mennyire nem tudnak az angol nők az egyetemi életbe beleszokni; erre például fölemlíthetem még a «Ladies Colleges»-eket, a melyekben az egyetemet látogató hölgyek laknak. Rémséges drága ott az élet s a mellett hideg, rideg s teljesen nélkülözi azt a vidám hangulatot, a mely a mi női internátusainkat oly kedvesekké teszi. Valóságos női trappista kolostorok ezek, a melyekben a hölgyek nem is igen ismerik egymást, a folyosókon, az ebédnél, az előadásokon csak a szomszédok szólnak egymáshoz egy-két szót, egymás szobáinak küszöbét soha át nem lépik. Csak az öt órai teánál beszélgethetnek. Ugyanazzal a barátnővel nem szabad sokszor templomba, vagy máshova kimenni, mert ez által egyetértés, megbeszélés jöhetne létre. Az egyetemi előadásokat mindig egy «chaperon» ellenőrzi. A hölgyek nem fogadhatnak el olyan meghivást, a hol diákokkal volnának együtt. Semmi vidámság, semmi szórakozás.

És ha meggondoljuk, hogy ezek mind 20—22 éves és idősebb leányok, akkor el kell ismernünk, hogy szomorú volna, ha ebben a korban felnőtt és uri hölgyeket ilyen szigorú rendszabályokkal kellene őrizni, hogy illetlenséget vagy épen erkölcstelenséget ne kövessenek el. Ha ebben a korban hajlamuk van reá, akkor nem használ semmi őrizet, ha pedig nincs, akkor fölösleges ez a szigorú rendszabály, a mely mindenesetre vagy nevetséges, vagy sértő.

Hogy különben az angol nők egyetemi élete mily kisszerű rendszerbe van szorítva, azt legjobban feltüntetik a nőnevelésre alakult egyesület alapszabályai, a melyekből egynéhány rendelkezést van szerencsém a következőkben idézni, megjegyezvén, hogy a jogosult tamáskodás elleni védelem gyanánt bemutatom az alapszabályok nyomtatott példányait is.

1. Az egyetemi hallgatónő csak annál a családnál lakhatik, a melyet a princzipális vagy a comittee jóváhagy.

2. Lakását a trimester alatt csak az elüljáróság engedélyével változtathatja.

3. Tánczczal egybekötött meghívókat nem szabad elfogadni a trimester ideje alatt.

4. Nem szabad egyedül átlépni a collegiumok vagy diákok szobáit, csak szülők, rokonok, vagy az elüljárók által jóváhagyott «chaperon»-okkal.

5. A leczkerendet irásban kell a princzipális elé terjeszteni s csakis az végezhet mindenféle «arrangierozást».

6. A szállásadók kötelesek a princzipálisnak «megfigyeléseikről» számot adni és bizonyítvánnyal igazolni, hogy a «term» alatt a növendék minden napot és éjjelt a házban töltött-e?

7. Ha a «Hall»-ok, a milyenben magam is laktam, új tagot vesznek fel, kötelesek jelenteni a princzipálisnál s ha az veszélyeztetve látja a jó erkölcsöt, jogában áll követelni a diáktól, hogy azonnal hagyja ott a házat.

És így tovább, de minek ezt tovább folytatni? a gyámkodó gondoskodás, párosulva a kémkedő ellenőrzéssel: ez a jellemző tulajdonsága az egyesület tevékenységének. A nők egyetemi életé-

ről pedig nem is lehet beszélni, mert hiszen az oxfordi egyetem nőhallgatói között az egyetemi tanulás semmiféle kapcsot nem hoz létre. Idegen s nagyrészben ismeretlen hölgyek találkoznak a napnak 1—2 órájában, hogy egymás mellett ülve hallgassanak néhány előadást. Mint a szinházak zártszékbérlői, úgy találkoznak egymással az angol nőhallgatók az előadásokon. Nem is nődiákok ők, hanem egyetemre járó ladyk, a kik minden komolyabb életcél nélkül hódolnak a tudományszeretet divatjának. Csinos és hatásos külsejű előadásokkal általános tájékozódást nyújt az angol egyetem, egyesekben pedig még érdekeltséget is ébreszt a tudományok egyik-másik ága iránt. Többre nem is vállalkozik: kiszabott feladatát azonban szépen és kellemesen megoldja.

Ezekben úgyszólván a két ellentétes egyetemi typus képviselőiről voltam bátor önök előtt beszámolni s hátralevő teendőmmel már jóval rövidebben végezhetek.

A párisi egyetemen ugyanis igen egyszerű s igen szép a nődiákok élete. A beiratkozásoknál, az előadások látogatásánál semmi nehézség, semmi gáncsolódás nincs. A szükséges okmányok felmutatása után rögtön megkapja a nődiák is az ott szokásos látogató-jegyet, a mely minden előadásra szabad bemenetelt biztosít számára. A franczia nődiákok szorgalmasak, szerények, igen izlésesen, de egyszerűen járnak, nagyon szokásosak az egészen sötét ruhák. Az egyetem falain belül teljesen egyjogúak a férfi- és nődiákok. Ugyanaz a magaviselet, ugyanaz az udvariasság mindkét nem részéről. Tanárok, tanulók kölcsönösen és egyformán nyájasak, előzékenyek, udvariasak mindenki iránt. Az udvariasság azonban nem a lovagias hódolat a gyöngébb nem iránt, hanem a XX. század finomsága az embertárs iránt. Ha akár férfi-, akár nődiák elkésve érkezik, összébb húzódnak a padban ülők s helyet csinálnak neki, hacsak lehet; hanem igazi párisi diák nem áll fel nőkollegájának. S ez igen természetes, mert ő tanulni akar, jegyeznie kell. A nődiákok nem az első padokban, hanem összevissza ülnek, a hol hely van. Azt hiszem, legjobban jellemezhetem a párisi egyetem atmoszféráját egy kis franczia diáknak következő bonmotjával. Egy idősebb hölgy némi megrovással így figyelmeztette a mellette

ülő fiatal diákot: «nem látja, uram, hogy ott egy hölgy áll, mert nincs helye?», mire a kis diák nyájasan ezt felelte neki: «asszonyom, ön téved! a ki ott áll, az nem hölgy, hanem diák!» S méltóztassanak elhinni, hogy egyedül ez a helyes felfogás. Én eddigelé sehol sem éreztem magamat olyan kényelmesen s nyugodtan, mint a párisi egyetemen.

Talán ez a szabad és zavartalan egyetemi élet az egyik oka annak, hogy a párisi egyetem nőhallgatói között majdnem teljesen hiányzik az a kollegiális testületi tömörülés, a mely a berlini egyetemen az egyesületet létrehozta. Bizonyosan hozzájárul ugyan ehhez még az is, hogy a párisi nődiákok legnagyobb contingensét idegenek teszik s az egyetem nőhallgatói meglehetősen kozmopolita társaságot tennének együtt. A testületi szellemnek e hiánya azonban egyáltalán nem ötlik ott fel, mert az általános szabadság minden egyéniségnek biztosítja ott a korlátlan fejlődést. Ugy látszik, a társadalom fejlődésének ez a leghelyesebb iskolája, az evolutiónak ez a legjobban előkészített talaja.

Végre még legalább néhány szóval legyen szabad a budapesti egyetem nődiákjainak egyetemi életéről megemlékeznem.

Mindenekelőtt teljes elismeréssel kell kijelentenem, hogy itteni egyetemi tanulmányainknak adminisztrativ rendje a teljes egyenjoguság elve alapján kifogástalanul van megoldva. A fölvétel, a beiratkozás, az előadások látogatása, a kollokviumaink s vizsgálataink, no meg a legfontosabb dolog: az okmányi kvalifikáczió által biztosított kereseti foglalkozások, mind-mind bátor szabadelvűséggel és adminisztrativ előrelátással vannak elrendezve. Az egyetemi hatóságok s az egyes tanárok kifogástalan, sőt talán itt-ott egy kissé elnéző jóindulattal bánnak velünk. Örvendezve mondhatjuk el, hogy egyetemi adminisztráczió terén messze megelőztük a németeket, meg az angolokat s körülbelül a francziákkal egy fokon állunk.

Már belső élet dolgában ezt nem egészen mondhatjuk. Úgy látszik, nem vagyunk oly kitartók, mint németek, mert sokkal több társnőnk kezdi el a tanulást, mint a hány bevégzi. Azután az egyetemen előadások közben lovagi udvariasságokat várunk férfi

kollégáinktól; szeretünk az első padokban ülni s szivesen elfogadjuk, ha férfi kollégáink átengedik nekünk a maguk jó helyét; nem a legegyszerűbb ruháinkban járunk az előadásokra, sőt — úgy hallottam — még chaperonra is reászorul egyik-másik társnőnk. Szeretjük, sőt gondozzuk a rólunk szóló hirlapi hireket s apró kis stréberségeket követünk el. Egyszóval megfeledkezünk arról, hogy annak a franczia diáknak szavai szerint mi az egyetemen nem hölgyek, hanem tanulók vagyunk.

Viszont azonban nekünk, rendes hallgatóknak, kedvezőbb az előképzettségünk, mint a németeké s az angoloké s viszonylagosan több közöttünk az élénkebb, temperamentumosabb tehetség, a mi a nőkérdésnek megoldatlan problémáira nézve nem közömbös dolog. Hiányzik azonban közülünk a testületi szellem, pedig ennek alkalma is, meg szükségessége is meg volna. Ezzel kellene pótolnunk a tradiczió hiányát, mert ma minden nődiák kizárólag a maga erejére van elszigetelve, sem az összetartozás érzetére, sem a gyökeret vert tradiczióra nem támaszkodhatik.

Egyszóval megvan a mi egyetemi életünknek is a maga egyénisége, a mely jó és rossz tulajdonságaival kölönbözik a többi egyetemnek nődiákjainak életétől; nincs okunk az elbizakodásra, de szégyenkeznünk sem szükséges. Tulajdonképen a gyermekbetegségek korát éljük még: kelleténél gyakoriabbak a lázaink s nem egészen jól tudunk a nagy csizmákban lépni!

Ime! tisztelt hölgyeim és uraim, ilyennek láttam és látom ezeken az egyetemeken a nődiákok életét. Szándékosan ragaszkodtam lehetőleg a megtörtént események hűséges leirásához, hogy a véleményalkotás fénytörő prizmája meg ne másítsa a valóság igaz színeit. Mentse ki e szerény kis vázlatnak fogyatékosságát az a jószándékú törekvésem, melylyel azt szeretném előmozditani, hogy lennének a magyar nődiákok minden rangú iskoláinkban olyan egészségesek, mint az angolok, férfi kollegáikkal olyan egyjoguak és szabadok, mint a francziák és végre minedenek felett olyan szerények és kitartók, mint a németek.

Budapest. *Zigány Jolán.*

A HÁZI IPAR ÉS A TANÍTÓNŐK.*

Az elmult nyár folyamán alkalmam volt közelebbről megfigyelni a házi ipar egyes ágait és a népet, mely azokkal foglalkozik. A készülőben levő Erdélyi Néprajzi Múzeum számára gyűjtöttem tárgyakat, első sorban régiségeket, de már a dolog természete úgy hozta magával, hogy érdeklődésem lassankint a jelen nép ipara felé fordult. S ez az érdeklődés csakhamar bámulattá növekedett: mennyi kincs! mennyi tenger gazdaság! Bármerre jártam, alig találtam községet, a hol valamiféle házi iparral ne foglalkoznának, elkezdve a legprimitivebb kosár- és gyékényfonástól a legremekebb pókháló finomságú varrottasokig, szövési-, faragászati- és agyagipari különösségekig. Mennyi gyönyörűbbnél-gyönyörűbb megnyilatkozása a magyar nép művészi intelligenciájának! Mennyi eredetiség, mennyi ötlet, mennyi igaz magyar formában megjelenő igaz magyar nép! A kalotaszegi, a mogyorói asszony és leány mesésen finom, ősi magyar motivumokat varr maga készítette erős, szép fodorvászonra; erről nem is kell beszélnem, hiszen hirüket a messze Angliában is magasztalják. A kőrösfői parasztok csodásan szép hímes butorokat faragnak, a székely asszonyok szőnek, fonnak, élénk színekben pompázó tartós szőnyegeket készítenek; a marosvásárhelyvidékiek kancsói, tálai bármilyen kényes ízlést kielégíthetnének, s a legszebb szobának díszére válhatnának.

* Az eszme, melyet e lelkes czikk hirdet, nem új a «Nemzeti Nőnevelés» olvasói előtt. Évek óta nem lankadó kitartással hangoztatja folyóiratunk — sajnos nem sok eredménynyel — hogy szocziális bajaink legfőbb ellenszere a nép asszonyainak munkára nevelése. Szivesen adunk azért helyet e felszólalásnak, mert érezzük, hogy e tárgyról még mindig nem beszéltünk eleget. *Szerk.*

Erdélyi iparágakat soroltam fel, mert nekem ezeket volt alkalmam közelebbről megfigyelni, de hiszen tudvalevő, hogy széles Magyarország egyéb vidékein is szépen virágzó házi ipari ágak vannak: Torontál, Komárom, az egész Felvidék stb. bátran sorakozhatnak ide.

Igaz ugyan, hogy nálunk a házi ipar csak mellékfoglalkozás és nem hasonlítható össze pl. Svájczéval, a hol a ház apraja-nagyja előírt minták szerint, darabszám dolgozik a gyárosnak, a ki e készítményeket gyári árúként hozza forgalomba. Nálunk a nép házi ipari czikkei eredeti fantáziának alkotásai, mindig bevégzett munkát nyujtanak, s épen eredetiségüknél fogva keresettek és becsesek. Mindazonáltal a házi ipari ágak nálunk is megannyi dúsan jövedelmező forrásai a nemzeti jólétnek, vagyonosodásnak, az erkölcsi és anyagi boldogulásnak. Azaz csak lennének, ha arra hivatott tényezők alkalmat, módot, eszközöket nyujtanának, hogy a nép ez Istenadta tehetségét, ez őseitől örökül reászállott ügyességét jövedelmező kincsévé tenné, s ne — mint ez manapság tényleg így van — csak az éhenhalástól megmentője legyen. Nem kell bizonyitgatnom, hogy népünk kézi ügyességében nagy kincs és gazdagság rejlik, de bizony csak rejlik, és a magyar társadalomnak hathatós akcziója kellene ahhoz, hogy napfényre jöjjön, felvirágozzék és gyümölcsöt is teremjen népünk táplálására.

Nem mondom, hogy e tekintetben nem tétetett már nagyon sok üdvös lépés. De a tapasztalás azt bizonyitja, hogy mindez nagyon kevés volt. Egyesek lelkesedése, társulatok, egyesületek buzgó fáradozása, a kormány hathatós támogatása — bármilyen üdvös lett légyen is az — csak elenyésző csekélység e nagy és fontos akczióval szemben.

Minden községnek kellene egy lelkesedni és tenni tudó Gyarmathyné, a ki a ládafiából előkeresné a régi varrottasokat és szép szóval, példával, soha meg nem szünő munkálkodással az ifjú leányokat, asszonyokat tanitaná; minden vidéknek kellene egy-egy agilis egyesület, mint az Izabella főherczegnő ő fensége védősége alatt álló, vagy mint az Erdélyi Kárpát-Egyesület, mely ujabban munkálkodásának programmját egy életrevaló és praktikus

ponttal toldotta meg: országszerte ismertté, kedveltté tenni Erdély népiparának minden ágát, az egyes vidékeket munkaanyaggal, régi eredeti, magyar stilű mintával ellátni, a kész munkát átvenni, értékesíteni. És végül az ország minden fiának és minden leányának lélekkel magyarnak kellene lenni, a ki előtt minden szép, a mi a magyar nép művészi tehetségének megnyilatkozása, a ki tehát szeretettel dédelgeti, ápolja az életrevaló házi ipari ágakat. Tehát ez kellene hozzá: a társadalom minden egyesének és egész összességének lelkes pártolása. És vajjon lenne közöttünk valaki, a ki meleg szeretettel ne pártolna egy-egy olyan iparágat, mely, a míg egyrészről otthonunk magyaros ízlésű berendezéséről, diszítéséről gondoskodik, másrészről egész vidékek megélhetését biztosítja.

E folyóirat olvasói művelt nők, lelkes magyar tanítónők; erős hitem, hogy egy sem akad közöttük, a ki divatmajmolásból vagy fejletlen műizlésből elébe helyezné a silány külföldi portékát valami szép magyaros ízlésű munkának. Tudom, hogy mindenikük boldog, ha otthonát egy-egy remek kalotaszegi varrottassal, hímes butorral, székely szőnyeggel diszítheti; mindenikük örömmel vall magáénak egy-egy szép hetényi ajour-munkát, selmeczi vert csipkét vagy torontáli szőnyeget. Önöket, a művelt magyar tanítónőket nem kell felhívnom a népipar ilyetén pártolására, de önök, a magyar tanítónők, a művelt magyar asszonyok, nem is tettek eleget kötelességüknek, ha csak így pártolják. Önöktől a nemzeti haladás munkája többet vár, minthogy alkalomadtán egy-egy varrottast megvásároljanak; a népipar pártolásának nemes munkájában önöknek a vezető, az irányító, a fejlesztő szerepére kell vállalkozni.

Első sorban a falusi tanítónőnek. Mindig irigyeltem azokat, a kiket jó szerencséjük falura juttatott. Nem fráziskép mondom, hanem meggyőződésből. Sajnos, hogy a falura jutást a legtöbben — akad kivétel is, nem mondom — mint Isten csapását fogják fel. Az Isten háta mögé, valami tót vagy oláh faluba neveztek ki, halljuk sokszor a siránkozó szót. El leszek zárva mindentől, elmaradok a világtól, nincs kivel egy szót váltsak, mondja a bús panasz

tovább. Pedig hálával kellene fogadni a teret, mely így munkálkodásának kínálkozik. Hiszen az ideálisan legszebb missziót a falusi tanítónő teljesíti. Városon, különösen nagy városban a tanítónő nem feltétlen irányítója a reábizottak testi és szellemi fejlődésének. Kívüle ezer meg ezer más tényező neveli — már akár jó, akár rossz irányban — a gyermeki lelket, de a falusi tanítónő nemcsak a gyermekeknek, hanem az egész falunak nevelője lehet. Mindnyájuk szeme ő rajta, élete, cselekedetei példák, minden mozdulata, viselkedése, ruházata, otthona, életének minden pillanata nevelő hatású. Egy-két bizalomgerjesztő szóval mihamar megnyeri mindnyájuk szeretetét: ha végig megy a falun, csupa barátságos mosoly és tiszteletteljes köszöntés fogadja; lassankint hozzá fordulnak könyvért, jó tanácsért. Egy kis körültekintéssel csakhamar kiismeri a község vagyoni viszonyait, foglalkozása módját; meglátja: űznek-e ott valamiféle iparágat vagy sem; ha űznek, vajjon alkalmas módon és eszközökkel-e, s ha nem, mit lehetne meghonosítani.

Pl. alig van falu Erdélyben, a hol az asszonyok szőni, fonni, varrni ne tudnának. Az ú. n. kalotaszegi varrottas nem a bánffyhunyadvidéki nép speciálitása, régebben mindenütt varrták. Erdély majd minden vidékéről kerültek ilyenszerű minták az Erdélyi Néprajzi Múzeumba, sőt Dunántúl is találtam hozzájuk hasonlókat. Csakhogy a legtöbb helyen már elfeledték, a szép varrottasokat a ládafiában őrzik, néhol nem is őrzik, elkótyavetyélik. Kalotaszeg szerencsés volt: akadt egy Gyarmathynéja, a ki fáradságot, munkát nem kímélve, egy egész vidéknek megélhetését biztosította. Be sok ilyen vidék van, melynek szintén áldott jótevője lehetne egy egyszerű kis falusi tanítónő, a ki kárpótlásul azért a «nagy világ»-ért, melyből ide került, kicsi falujának kicsi világát tenné nagyon boldoggá.

Mondjuk tehát, hogy a tanítónő itt is, ott is látott falujában valami szép hímzést; utána jár, varrnak-e most is olyat, tudja-e még valaki s ha nem, ő maga megtanítja őket, eleinte csak az iskolásokat, igyekszik a munkájokat értékesíteni; majd kedvet kapnak a nagyok is, s térül-fordul az idő, immár az egész falu

asszonya, leánya varrja a szebbnél-szebb mintákat a tanítónő jóvoltából. A minták megválasztásánál a régi magyar mintákra kell főként tekintettel lenni, mert a mi népiparunknak épen az eredetiségében van a jogosultsága.

Hány olyan vidék van, a hol nagy szükség lenne valami jól jövedelmező házi ipar üzésére. A föld nem terem eleget, és kivált télen nem is foglalkoztatja eléggé az asszonyokat, a háztartás a családnak legfeljebb egy tagját veszi igénybe, a serdülő leányok alig foglalkoznak valamivel. Úgy-e jó segítség lenne ilyen helyen a varrottas meghonosítása ?

A munkaanyagot a tanítónő szerezze be olcsón, megbizható kereskedőczégtől, így megóvja a szegény népet a falusi szatócsok nyerészkedésétől; egyszersmind maga járjon utána, hogyan és hol lehet a kész munkát legjobban értékesíteni. E két dolog még olyan vidékeken is fontos, a hol az illető iparágat már régóta űzik. A szegény asszony néha egész télen sem mozdulhat a falujából és kénytelen a busás nyereségre dolgozó, sokszor teljesen szinehagyott portékát áruló kiskereskedőtől fejtőt, selymet, pamutot stb. vásárolni. A mi pedig a kész munka értékesítését illeti, ez lenne a tanítónő egyik legfőbb feladata. A sokszor nagyon szűk látókörű, egyszerű parasztasszony, a ki talán még a számolás mesterségében is járatlan, néha azt sem tudja, mit kérjen munkájáért, különösen, ha nagyobb megrendelésről van szó. Egy kőrösfői parasztasszony a minap egy pár kalotaszegi függöny varrását, munkaanyaggal együtt 25 frtért vállalta fel. A ki varrt valaha effélét, tudhatja, mily lassu munka az a vagdalásos és mennyi fejtő kell hozzá; a szegény asszonynak alig maradt pár forintja 2 hónapi megerőltető munkájáért. Élelmes kereskedő akad a nép közt is akárhány, megszimatolja, mikor van szűkön a pénz a ládafiában és potom áron összevásárolja a kész munkát, s a szegény nép odaadja, mert élni csak kell és az is baj, ha magának kell vele házalni. Családját, tán apró gyermekeit hagyja otthon a kalotaszegi asszony, mikor «idegenbe, külső országokba» is elmegy nagyon bizonytalan nyereségért. Az ügyes tanítónő mindennek elejét veheti. Összeköttetésbe lép megbizható kereskedő czéggel,

melynek előre megállapított, előnyös feltételek mellett szállítja az egész falu munkáját. Igy jut a nép jó keresethez minden utánjárás és felesleges időveszteget és nélkül.

Kerülhet a tanítónő olyan vidékre, a melyen előtte ismeretlen iparágot űznek, pl. faragnak, szőnek, fonnak stb. Első kötelessége lesz, hogy meggyőződjék, vajjon elég ügyesen, czélszerűen űzik-e azt. Beszerez ez iparágra vonatkozó könyveket, mintákat, szóval vele behatóan foglalkozik, mert az ő intelligenciája okvetlenül jó segítő társa lesz az egyszerű paraszt kézi ügyességének.

Kalotaszeg Kőrösfő falujában a férfiak remek, hímes butorokat faragnak. Tették ezt eleinte csak a saját szükségletükre, ma azonban már bármely elegáns szalonban helyet foglalható nagyon csinos asztalkát, széket, kép vagy tükörkeretet, polczokat stb. faragnak, melyek bizonyára nagyon keresettek lesznek, a mint szélesebb körökben megismerik. Bizonyosan volt egy ügyes vezetőjük, a ki megértette velük, hogy az uraknak az efféle modern dolgokra lenne szükségük és ezzel többet keresnek, mintha a falubélieknek ágyat, ládát stb. faragnak.

Mert — szerintem — a házi ipart olyan irányban kellene fejleszteni, hogy az ősi motivumokat alkalmaznák modern dolgokra, még pedig ne csak luxus, hanem főképen használati tárgyakra.

Hány meg hány iparág van, a melyhez a kézi ügyesség egész vidékek lakosságában megvan évszázadok óta. Csak vezető, irányító kellene, a ki ez ügyességet praktikus irányba terelné, s így virágzásra juttatná.

Ismétlem, e feladatra senki sem alkalmas annyira, mint a tanítónő épen annál a szoros viszonynál fogva, melyben falujával lennie kell. Úgy gondolom, csak a kezdet lenne nehéz és még ennek megkönnyítésében is szivesen nyujt segédkezet az Erdélyi Kárpát-Egyesület (erdélyi népipari czikkekre vonatkozólag). Szivesen küld mintákat, készséggel ad utbaigazítást a kész munkák értékesítésére vonatkozólag stb.

Ezekben csak vázoltam azt a szép feladatot, mely a tanítónőknek hazánk népiparának fejlesztésében juthat. Maga a kivitel

vidékenkint, iparágankint nagyon különböző lehet. Erdélyi népipari czikkeket említettem fel, mert nekem ezeket volt alkalmam megfigyelni, de a felsorolt példák hazánk egyéb vidékeinek házi iparára is vonatkoztathatók.

Talán eljutnak e sorok egy falusi tanítónő csendes hajlékába is. Ezért szeretném, ha ékesen szólóbban tudnék írni. Sajnos, csak magát a tényt ismertethettem a maga mindennapi valóságában, de azt hiszem, a tény is beszél. Mindennél ékesenszólóbban hirdeti, hogy népiparunk nagy kincs, a melyet sajnos, még nem becsülünk meg kellőleg, pedig egyik legeredetibb megnyilatkozása a magyar nép ezer éven át fejlődött művészi intelligenciájának. Kincs, búsásan jövedelmező tőke lenne különösen akkor, ha ezen az eredeti magyar alapon, a fogyasztó közönség igényeinek tekintetbe vételével praktikus követelményeknek megfelelőleg fejlesztetnék tovább. Ha a föld maga már nem tart el bennünket, tehát a háziipart, mely eddig csak nagyon alárendelt és mellékfoglalkozása népünknek, kell a körülményeknek megfelelőleg fejleszteni. Erős hitem, meggyőződésem, hogy ennek egyik leghivatottabb tényezője a falusi tanítónő.

Kolozsvár. *Radnótiné Hrabovszky Irén.*

A TÖRTÉNETTANÍTÁS A POLGÁRI LEÁNY-ISKOLÁBAN.*

Az emlékezet múzsája őrködik a múlt felett s megóv a feledéstől minden érdemes nevet, minden jeles tettet. Mellette van leánya: a történetírás múzsája s anyja ajakán figyelemmel csüggve, évezredek óta szakadatlan jegyzi, aranystylussal ércztáblába vési letünt idők nagy eseményeit. Vezeti az emberi fejlődés örökbecsü jegyzőkönyvét; szerkeszti egy halhatatlanná lett kor hű emlékiratát. Megörökíti azt a világ színpadján lefolyó fenséges színjátékot, melyben milliók szerepelnek, nemzetek küzdenek, nemzetek buknak, vagy nemzetek győznek. Följegyzi agg apák beszédét, kik unokáiknak a monda virágaival, a rege gyöngyeivel átfűzött történeteket mesélnek nagy ősökről, régi dicsőségről. Megalkotja az erkölcsi végitéletet elmúlt cselekmények s elhunyt emberek fölött. Letépi sírba szállt időkről a halotti leplet: a feledés fátyolát. Leleplezi az utókor előtt a múltat, hogy abból megitélhessék a jelent s a következtetés messzelátóján tekintve, megismerhessék a jövőt.

Mert a történelem a nagyra törekvő utód iskolája, mert a történelem a legigazabb, legmélységesebb életfilosophia, mert a történelem az élet mestere.

Forgatja, olvassa, tanulmányozza évezredes lapjait a késői nemzedék, miközben — a feledés tengeréből kiemelkedve — felmerülnek lelkében a múlt ködképei. Lassanként elenyészik a hagyományokat burkoló homály s a valóság napsugara megvilágítja letünt nemzetek politikai s társadalmi életét, erkölcsi s vallási viszonyait. Megelevenednek az ujkor gyermeke előtt az egymás ellen

* A «barsmegyei ált. tan.-egyesület» közgyülésén tartott felolvasás.

küzdő nemzetek, szeme előtt folyik le azoknak a létért vívott élethalál harcza. Látja, mint keletkezik az elvetett magból, csekély kezdetből, parányi városból hatalmas világbirodalom s tapasztalja, hogy a túlhatalomra kapott állam, miként a túlért gyümölcs, elpusztul, lehull az élet fájáról. Bepillant a pogányság sötét, rideg, önző korába, majd az üdvözitő hit által megvilágított, megjavított keresztény világba. Figyelemmel kiséri, miként vergődik a fejlődő emberiség, miként esik egyik végletből a másikba az emberi nem. S mikor megismerkedik az önkényuralommal, majd ellentétével: a népszabadsággal; egy önző, élvezethajhászó, világi örömöknek élő nemzedékkel, majd a lemondás, önsanyargatás, vallási fanatismus korával: mikor feltárul előtte a tespedés százada, melyet fölvált a forradalmak kora, a szabadság, egyenlőség s testvériség eszméinek hirdetője; mikor kikelnek mohlepte sirjaikból a múltak kimagasló alakjai, letünt idők elhúnyt nagyjai: akkor az utód gondolkozik, érez, akar; tanúl, itél, következtet, szeret és gyülöl, lelkesül és tenni készül. Akkor az utód megismeri a lelki nagyság, a lelki erő fönséges példányképeiből a valódi szépet; az áldozatkészség, önfeláldozás példáiból az önzéstelen, erkölcsi jót s a történelem minden eseményéből a hiteles adatokkal bebizonyított hamisíttatlan igazságot. Ebből az utód megtanúlja, melyik nemzet, melyik történeti alak példája lebegjen előtte életútjain világító s vezérlő szövétnek gyanánt; ebből meg tudja itélni, mit kerüljön, mitől óvakodjék, miért munkálkodjék, minek az előmozdításán fáradozzék; s ekkor értelme csak az igaz, érzelemvilága csak a szép s akarata csak a jó felé fogja vonni s így a szépet csodálva, a jóért lelkesülve csak az igaz úton fog haladni.

Tehát a történelem az utód életútját jelöli meg; megtanítja, hogyan haladjon az ösvényen; megmutatj, hová tekintsen fel vigaszért, gyámolításért, ha akadályokba ütközött, ha tövisre hágott, ha a csapások fellegeitől beborúlt az ég fölötte. Mert nem csupán az élet tanítója, hanem a vallásos érzés nevelője is a történelem. Benne az örök vallási igazságok tükröződnek vissza, s ki a történelmet lapozza, az a gondviselést tanúlmányozza. Megtanulhatjuk belőle, hogy:

«Az idők, a népek éktelen viharja
Elfujt volna mindent, mint egy porszemet,
De «Ő» szent palástja szárnyát ránk takarta
S tombolt a vihar, de csak fejünk felett.
Nézzetek belé a történet könyvébe,
Mindenütt meglátni vezérnyomdokát,
Mint a folyóvizen által a nap képe:
Átszürődik rajta aranyhíd gyanánt!» *(Petőfi).*

Be kell látnunk, el kell ismernünk, hogy túl az enyészeten egy felsőbb hatalmu lény kormányozza nemünket, intézi nemzetek, országok s a világ sorsát, ki ámbár megengedte az embernek, hogy tanácskozzék, tervezzen, de a döntés, a végzés jogát magának tartotta fenn; ki láthatatlan kezével sújt és emel, rombol és alkot, ki előtt nincs oly csekélység, melyből nagyot ne tudna alkotni s nincsen olyan nagyság, melyet porba ne tudna dönteni. E teremtő, fentartó, gondviselő, a jót jutalmazó, a bünt büntető Isten ujját felismerve világossá válnak előttünk a történelemben az addig érthetetlen események, okok és következmények, erőt s buzditást merítünk belőlük s ekkor az életben küzdjünk, szenvedjünk bár, de nem csüggedünk, sőt megnyugszunk, hiszünk és remélünk, mert évezredek távolából, a megelevenedett sorokból úgy tetszik, most is teljes erővel zeng felénk a biztató, a bátorító isteni szózat: «Ember küzdj és bízva bízzál!»

De a hazai történelem nem csupán az ég felé fordítja figyelmünket, hanem le a földre is irányítja tekintetünket. Arra a földre, melyen bölcsőnk ringott, melyen a hajlék állott, hol az élet első örömeit élveztük; arra a földre, melynek gyümölcse föltáplált, fölnevelt; arra a földre, mely egykor majd, ha életösvényünk végére értünk — hantjával eltakar. A történelem megismerteti s megszeretteti ezt a szent földet, a haza földjét, s megismerteti, megszeretteti annak hőslelkü népét, mely a haza megszerzéseért, megtartásáért egy évezred óta annyit küzdött, annyit szenvedett!

A hazaszeretet fejlesztője, a vallásos érzés ápolója s az élet mestere tehát a történelem. Nagy, szép, kecsegtető az eredmény, melyet általa elérni óhajtunk, de gondos és kitartó munkát kell végeznünk, hogy czélhoz juthassunk.

Mint minden tárgynál, úgy a történelem tanításánál is két féle czél lebeg a tanító szeme előtt. Egyik az anyagi másik az alaki czél.

A történelemtanítás anyagi czélja nem lehet más, mint a mit a miniszteri tanterv megjelöl. Megismertetni a hazai és világtörténelem főbb eseményeit úgy, hogy növendékeink az emberiség, de különösen saját nemzetük fejlődéséről helyes fogalmat szerezzenek, úgy, hogy nevelődjék, erősbödjék bennük a történeti érzék, mely a múlt megismertetése által képesíti őket arra, hogy majdan — felnőve — a jelenkor politikai eseményeit fölfoghassák, megérthessék.

Alaki czélja, mely nem kevésbbé fontos mint az anyagi, abban áll, hogy neveljük a gyermek egész lelkét, fejleszszük értelmi-, érzelmi- s erkölcsi világát.

Minden értelmi erő fejlődik történelemtanítás alkalmával, mert alkalom kinálkozik a gyermek szemlélő-, képzetalkotó, gondolkodó képességének gyakorlására, de mégis a belső szemlélő erő és a fantázia az, a mely a tárgy tanításakor a legtöbb gyakorlásban s legnagyobb gondozásban részesül. Nem lehet azonban tagadni, hogy mindezeknél sokkal fontosabb, eredményeiben s hatásaiban jóval üdvösebb az a befolyás, melyet a történelemtanítás a gyermek érzelmeire, akaratára, szóval kedély- és erkölcsi világára gyakorol.

E tárgy áll leginkább a nemzeti nevelés szolgálatában, ennek tanítása által közelítjük meg legjobban a polgári leányiskolában azt a czélunkat, hogy a fogékony női szívben az erények koronáját, az önzetlen hazaszeretetet kifejleszszük, nagyra növeljük. A történelem tanítása által szerettetjük meg igazán azt a véráztatta földet, a melyen «kivül nincsen számunkra hely», azt a dicső nemzetet, melyet «nem ronthatott meg a vad tatár khán xerxesi tábora s világot ostromló töröknek napkeletet leverő hatalma», a mely a szabadság tépett zászlóit lobogtatva hazáját, alkotmányát, vallását meg tudta védeni; a mely a kor kivánságait megértve a kardot könyvvel tudta fölcserélni, s a mely a békés munka áldásait felfogva az előtte haladó nemzeteket utól tudta érni. A gyermek szeretni

fogja e nemzetet, mely «annyi balszerencse s oly sok viszály után» is él e hazán; szeretni fogja azokat a kimagasló történelmi alakokat, dicső férfiakat, kik karddal a kezükben, lelkesedéssel a szivükben küzdöttek, kik győzelmükben s bukásukban egyaránt nagyok voltak, kik a hazáért, nemzetért és szabadságért élni, halni tanítottak. A gyermek szeretni fogja azokat a hősies jellemü feledhetetlen magyar nőket, kik majd a csöndes házi tűzhely mellett, majd a véres csaták zajában munkáltak a haza javán, kiknek bátor, rettenthetetlen lelket, legyőzhetetlen erőt adott a rajongó, a minden áldozatra kész, a szent honszerelem. A gyermek szeretni fogja a szabadságot, melynek kivívása, megtartása annyi áldozatba került; szeretni fogja törvényeinket, alkotmányunkat, melyeket évszázadok folyamán, sok küzdelem árán sértetlenül megőriztünk.

S a gyermekben fölébredt hazaszeret mozgásba hozza majd az akaratot. Mert a rajongó, az igaz honszeretetet lelkesedést fog kelteni.

E lelkesedés lesz majd a gyermek ösztönzője, buzdítója, hogy erényes, erkölcsös életet éljen, hogy szépet, nagyot, dicsőt alkosson, hogy fölmagasztalt nagyjaihoz legalább némileg hasonló lehessen. E lelkesedés érteti meg majd vele, hogy «mindent, a mit élte folyta alatt arcza izzadásával gyűjtött; mindent, a mit lángoló szeretettel fűzött magához; javait, kincseit, háza népét és saját életét naponként és pillanatonként a hazáért föl kell szentelnie!» *(Kölcsey.)*

Neveli az erkölcsi jellemet s helyes, erkölcsös, Istennek s az embereknek tetsző életre oktat, buzdít tehát a történelem. Hogy azonban a történelemtanítás e kijelölt alaki czélnak megfeleljen, legyen a tanító tisztában azzal, mit, milyen menetben és miként tanítson.

Arra a kérdésre, hogy mit? vagyis milyen történelmet tanítsunk, nem nehéz a felelet.

Mindnyájan tudjuk, hogy a történetírás fajai között meg lehet különböztetni krónikát, biografiai, etnografiai alapon nyugvó történelmet, monografiát, synkrónikát, pragmatikai és filosofiai történelmet. A ki tudja, melyik hogyan tárgyalja az eseményeket: az

mindjárt tisztában van azzal is, hogy a történetírás e fajai közül melyik való leginkább a polgári iskolába járó gyermeknek.

A gyermeket nem érdekelheti a krónika, mely szárazon, csupán időrendi összefüggésben gyüjti össze s tárgyalja az eseményeket; nem a synkrónika, mely több nemzet történetét érintve egy kornak, de különböző nemzetnek történetét vázolja; nem lelkesedik a monografiáért, mely egy korszak, egy alak, egy intézmény, egy eszme keletkezésével s fejlődésével foglalkozik. Nem tetszhetik a pragmatikai történelem, mely a történeti eseményekben az okés okirati összefüggést kutatja; nem a filosofiai alapon nyugvó történelem, mely behatolni törekszik a történeti alak lelkébe, bonczolgatja jellemét s jellemvonásaiból igyekszik megmagyarázni kora eseményeit.

E történelem-fajoknak nincs hatása a gyermekre. Nem érti nem szereti, nem lelkesül érte. De megérti, megszereti a történelmet, ha biografiai alapon nyújtjuk ezt neki. Kapcsoljuk csak egy történeti alakhoz, csoportosítsuk csak egy személy köré a kor nevezetesebb eseményeit: meglátjuk, milyen figyelemmel, milyen áhítattal hallgatják növendékeink. Miért ismerik jobban a gyermekek az Ókor történetét, mint a hozzájuk időben közelebb levő Újkor eseményeit. Csak azért, mert az Ó-korban minden nevezetesebb esemény egy-egy kiváló történeti alakkal áll összefüggésben, s ezzel együtt a monda fátyolába van burkolva. Gondoljunk csak a görögökre! Az első ember teremtése, a görög nemzet keletkezése, a vízözön, az Argonauták hadjárata, a trójai háború az athenei államalakulás, Athén fénykora, Spárta, Thébe hegemoniája, Görögország aláhanyatlása, Macedonia emelkedése: ez események mindenike egy-egy kiválóbb történeti alakhoz van fűzve, s a monda tarkás virágaival van kiszínezve s a rege csillogó szálaival van átszőve.

Ez teszi lehetővé, ez magyarázza meg, hogy a gyermek az ilyesmiben épen annyi örömet, épen annyi élvezetet talál, mint akár az édes anyja ajakáról hallott, az Operenczián túl szereplő királyfi tündérmeséjében.

Első kérdésemre tehát az a felelet, hogy biografiai alapon

költői alkotású regékkel s mondákkal fűszerezve igyekezzünk megismertetni a történeti eseményeket.

Természetes, hogy a polgári leányiskolában nem szabad figyelmen kívül hagynunk a nőalakok biografiáját sem. Hiszen itt nyílik a legkedvezőbb alkalom arra, hogy megismertessük a nővel a maga becsét s egyszersmind társadalmi s honleányi kötelességeit is. Itt tanulja megismerni, milyen számottevő tagja a társadalomnak, milyen fontos a szerepe, milyen lélekemelő a hivatása. Itt látja be, hogy ha tényleg nem uralkodik is a viszonyok fölött, a férfira mindenkor hathatós befolyása van; itt veszi észre, hogy az erős férfi tetteiben rendszerint a gyönge nő akarata érvényesül. Itt érti meg, hogy a nő a férfi nemtője; ott kell lennie a férfi oldala mellett balsorsban, szerencsében egyaránt, mint vigasztaló vagy mosolygó géniusa; ott kell lennie a férfi oldala mellett, részt kell vennie annak emelkedésében, sűlyedésében, hogy az emelkedőt szállani segítse, hogy a sülyedőt támogassa s az elbukottat fölemelje. Itt tapasztalja, hogy a nő, ha nem is vesz részt a közélet küzdelmeiben, ha csupán a családi kör gondjai s örömei foglalják is el; akkor is — bár följegyzetlenül — de nem élt nyomtalanúl, mert az anyák erényei s hibái örökbe szállanak gyermekeikre. Itt győződhetik meg arról, hogy a csöndes otthon békés tűzhelyétől kezdve ki a vértől rózsás, zajos csatatérig mindenütt megtalálhatja szerepét, mindenütt hasznosan működhetik s mindenütt más-más eszközzel munkálva előmozdíthatja családja s ezzel közvetve nemzete és hazája javát. Itt válik előtte érthetővé, felfoghatóvá, hogy akár a trón magasságában álljon, akár a pórkunyhó szülötte légyen: az ő kezében van letéve nemzedékek és nemzetek jövője, melyeknek sorsára döntő befolyást gyakorol.

De nem kell minden történeti alak életrajzát s minden történeti eseményt megismertetnünk a polgári leányiskolában. Válogassuk ki a fontosabbakat, a korra nézve a jellemzőbbeket, a világtörténelemből különösen azokat, melyeknek hatása meglátszik a mi népünk történetében is. S mindenekelőtt jegyezzük meg azt, hogy inkább tanítsunk művelődéstörténetet, mint háborúk történetét. Ne lássék az emberiség történelme végtelen «vérfolyam-

nak, mely még a hajdankor homályba tünő szikláiból eredt s egy hosszában szakadatlanul zúg alá napjainkig» (Petőfi). Inkább ismertessük meg a gyermekekkel a népek alkotó, teremtő, mint romboló, pusztító munkásságát. Azt nem okvetlenül kell tudni növendékeinknek, hogy valami volt, de elenyészett; sokkal fontosabb, hogy számot tudjanak adni arról, hogy a meglévő, csekély kezdetből eredve mivé fejlődött.

A béke munkájával kell növendékeinket megismertetnünk. Nem kell hosszasan tárgyalnunk nagy királyaink hódító hadjáratait, a törökök pusztító harczait, de annál behatóbban kell megismertetnünk, hogyan fejlődött ki a mai vármegyei rendszer, a mai igazságszolgáltatás, a mai országgyűlés, a mai közigazgatás, mi különbség van a hajdani s mostani ipar és kereskedelem, tudomány és műveltség között.

Hogy milyen tanmenetet kövessünk ez események előadásánál s a történeti alakok megismertetésénél, arra nézve eltérnek a vélemények.

Legtöbben most is a progressiv menet hívei, míg mások már a regressiv menet mellett kardoskodnak. A regressiv tanmenet abban állana, hogy a jelenkori eseményekből indulnánk ki s úgy haladnánk a régiebbek felé. Ez a menet jobban megfelelne a miniszteri tanterv követelményeinek, mert lehetővé tenné, hogy a gyermek behatóbban megismerje kora eseményeit, mint az eddigi rendszer mellett lehetséges volt.

De a progressiv menetnek, mely a történeti sorrendet követi, talán még több a jogosúltsága. Mellette szól különösen az a körülmény, hogy a fejletlen eszű gyermeknek kezdetleges állapotokat kell először megismernie. Sokkal könnyebben fölfogja majd a mai bonyolúltabb rendszereket, intézményeket, ha szemmel kisérte azokat fejlődésüknek minden mozzanatában, ha látta, milyen fokozatos átalakulásokon mentek keresztül, míg végre a mai fejlettebb, tökéletesebb alakjukhoz jutottak. Annyival ajánlatosabb ez a progressiv menet, mert iskolai kézikönyveink — csaknem kivétel nélkül — szintén a történeti sorrendet követik s ezen a sorrenden nagy nehézségek nélkül alig változtathatnak.

Tanítsunk tehát biografiai alapon nyugvó történetet progressiv menetben. Még csak az a kérdés: hogyan?

Főszabály a történelem tanításánál is, ép úgy, mint más tantárgynál, hogy az oktatás lehetőleg szemléltető legyen. Különösen a belső szemlélődésre nyílik e tárgy tanításakor kiváló alkalom. Példáúl elbeszéljük egyik történeti alak élettörténetét. Tetteiből, cselekedeteiből a gyermek megismeri jellemét. Szeretetet vagy gyülöletet érez iránta, a megvetés, részvét, vagy csodálkozás érzelme támad fel lelkében. Mikor mi arra szólítjuk fel, hogy jellemezze a megismert történeti alakot, tulajdonképen arra késztetjük, hogy a maga bensőjét, a maga lelkét szemlélje, onnan olvassa le a történeti személy jellemvonásait.

Nem szabad azonban elhanyagolnunk történelemtanítás alalkalmával a külső szemléletet sem. Be kell mutatnunk — ha módunkban áll — mindazon tárgyakat, eszközöket, melyek a történelmi eseményt közelebbről megvilágítják. Hiszen egy régi ruhafoszlány, egy ósdi fegyver, egy elavúlt pénzdarab, egy tépett zászló fényesebb világot vet az egész korra, jobban megismerteti azt a gyermekkel, nagyobb érdeklődést ébreszt benne, mélyebben bevési emlékezetébe, mintha órák hosszat beszélnénk arról neki. De ha ilyen történelmi gyűjteménynyel nem rendelkezhetünk, szemléltessünk legalább képeket. Azokra igazán nélkülözhetetlenül szükségünk van. Belátta, tudja ezt a mi gondos, a mi bölcs vezérünk: a vallás és közoktatásügyi Miniszter úr Ő Exczellenczíája s a miniszterium illetékes osztálya is s gondoskodnak róla, hogy népoktató intézeteink falain is mielőbb ott függjenek a művészi kivitelű történelmi szemléltető képek a hazafias érzés fejlesztésére, a nemzeti irányú nevelés előmozdítására. Ezek megörökítik majd emlékezetre méltó eseményeinket, föltüntetik kiválóbb alkotásainkat, bemutatják halhatatlan jeleseinket. Ezek a képek, melyeket majd mindennap maga előtt lát a gyermek, megszokott, megszeretett kedves barátai lesznek; s mig elmereng, eltünődik rajtuk s emlékezetébe idézi a tanultakat, addig megtelik a szíve nemzete iránt érzett szeretettel s nemzete nagyjai iránt érzett hálával s kegyelettel.

Sajnos, az e czél szolgálatában álló képek még fővárosi iskolában is csekély számúak s még sajnosabb, hogy a tanítók még a könnyen megközelíthetőket, a rendelkezésük alatt állókat sem használják fel. Ez az oka, hogy a történelemtanítás módszere nálunk ma is kezdetlegesebb fokon áll akármely más tárgyénál.

De ha más eszköz nincs, mely czélunkhoz közelebb vezetne, szemléltessük a térképet. Mert a történelemtanításnak egyik fontos szabálya, hogy földrajzi alapon nyugodjék. Földrajz és történelem kölcsönösen támogatja egymást.

Földrajzi órán elmondjuk a helyhez fűződő történeti eseményt s történelem órán megmutatjuk az esemény színhelyét s megismertetjük jellemzőbb földrajzi viszonyait. Hiszen a hely fekvése, talaja, égalja, természeti viszonyai nagy befolyással vannak a nép alakulására, történetének fejlődésére. Minden iskolának föl kellene szerelve lenni történeti térképekkel; ott azonban, hol ilyenek nincsenek, rendelkezésünkre áll a tábla s a tanító rajzzal segíthet magán.

Különben ne csak térképrajzolásnál forduljon a tanító a tábla felé, hanem mindannyiszor, valahányszor idegen név vagy évszám fordúl elő magyarázatában. A gyermek — ha fölírjuk — egész éven át maga előtt látja s ennélfogva hamarabb megjegyzi a nehéz számokat s az idegen hangzású neveket. Egyébként sohase feledjük, hogy nem lehet czélunk a gyermek emlékezetét számokkal, nevekkel túlterhelni s így nem lehet eléggé hangsúlyoznunk, hogy lehetőleg kevésre szorítsuk az emlékezetbe vésendő évszámok s nevek számát.

A név és szám mellékes, fő a hazafias érzés megszilárdítása.

S e tekintetben kiválóan használnak s mintegy a történelemtanítás betetőzéseül szolgálnak: az iskolai ünnepek. Azok a hazafias ünnepek, a melyeken ünnepi ruhában, ünnepi hangulatban jelenik meg a gyermek, hogy lerója a kegyelet adóját elhunyt jeleseink iránt, vagy hogy hálás szívvel dicsőítse élő nagyjainkat. Fölhangzik a dal, . . . zeng az ének. S míg Isten trónja elé száll a «Szózat», a «Hymnusz», a magyar nép e két nemzeti imádsága, míg a meghatottságtól remegő ajkakról elhangzik költőink szebb-

nél-szebb ódája : addig a túláradt érzés hevesebben dobogtatja a kis sereg szívét, addig a lelkesedés lángja gyúl ki a szemekben, addig a hazaszeretet tűze ég az arczokon. Elhangzott a dal, de utóhangjai ott rezegnek azontúl is a gyermek lelkében. S mentül mélyebb volt a benyomás, melyet az ünnep maga után hagyott ; annál tovább fog lobogni lelkükben az emlékezet fáklyája, a lelkesedés lángja, annál hervadhatatlanabbúl fog benne nyílni a hazaszeretet virága !

A történelemtanításnál természetesen a közlő tanalak érvényesül. A tanító szigorúan kövesse annak minden követelményét, tartsa meg minden kellékét. Előadása legyen élénk, érdekes. Nem hosszú, vontatott, nem is túlságosan szakgatott, elaprózott. Lelkesüljön, mert csak akkor lelkesíthet ; hadd lássék minden kifejezésén, hogy az érzés diktálja szavait. Vigyázzon azonban, hogy az érzés el ne ragadja, hogy előadása se vallás-, se nemzet- vagy fajgyülöletet ne keltsen növendékeiben. Ne használjon frázisokat, ne a gyermek előtt érthetetlen kifejezéseket. Mindenhez, a mit kimond, növendékei dologképzetet tudjanak csatolni. Akárhányszor előfordúlnak a történelmi magyarázatokban, vagy a kézikönyvekben ilyen kifejezések: «megkötötték a békét», «megerősítették az alkotmányt», «összeűlt a parlament», «biztosították a politikai- s vallásszabadságot», «véd- és daczszövetséget kötöttek», «a reformáczió alapeszméi», «a társadalom osztályai», «dinasztiájának érdekei» ; de mily kevésszer jut eszébe a tanítónak, hogy ezeket, a gyermek előtt érthetetlen vagy csak derengő fogalmakat megvilágosítsa. Egész természetesnek találja, hogy mert előtte a kifejezések érthetők, a gyermekek is tisztában vannak velük. Igaz, hogy e fogalmak földerítésére nagyobbára alkotmánytani ismeretekre van szükség, de az is bizonyos, hogy ezeknek adásától nem zárkózhatik el a tanító.

Az elsorolt szabályok figyelembevételével a tanító következőleg jár el történelmi órán. Szépen, érdekesen — kiszinezve a kiszinezendőket, elhallgatva a mellőzendőket — lehetőleg egy személyhez kapcsolva s mondákkal tarkítva elbeszéli a történelmi esemény egy szakaszát. Hogy mekkora legyen az a szakasz, azt a

tanító tapintata, illetve a gyermekek értelmi fejlettsége határozza meg. Minden szakasznál megállapodik és segítő-, majd összefoglaló kérdéseket alkalmazva, a gyermekkel is elmondatja azt, a mit ő magyarázott. Így halad tovább, míg az órára kitűzött anyag végére nem ér, a midőn egy folytában elbeszélteti az egész órán tárgyaltakat. E módszer mellett a gyermek már óra végén tudja a feladott leczkét.

Tudná a következő órán is, ha el nem felejtené s ha történelmi kézikönyve kellőkép támogatná emlékezetét. Szomorú tapasztalat azonban, hogy növendékeink feleleteik alkalmával rendesen gyarlón tudnak beszámolni a magyarázatról. E sajnálatos körülmény okát — azt hiszem — a nem megfelelő kézikönyvekben kell keresnünk.

Azok a dolgok, melyeket a tanítónak magyarázat közben okvetetlenül el kell mondania s a melyek akkor a gyermek figyelmét a legjobban lekötik: rendszerint mellőzve vannak a kézikönyvekben. E hiányon csak úgy lehetne segíteni, ha csupán azt tanultatnánk be a gyermekkel, a mi a könyvben megvan. De ezzel ismét kétszeres hibába esnénk. Először, mert nagyon sok szükséges dolgot elmellőznénk, másodszor, mert a szóról-szóra való tanítás, vagy a könyv szavaihoz való alkalmazkodás által csak a gyermek emlékezetét fejlesztve, gondolkodó képességét, a kifejezésben való ügyességét nem gyakorolnánk.

Lehet, hogy a tökéletes tankönyv hiánya okozza, hogy növendékeink még nem mindenütt tudják a világ- és hazai történelmet, úgy, mint azt tantervünk szelleme s a történettanítás czélja megköveteli. Ám az ügyes, lelkiismeretes tanító kevésbbé tökéletes könyv mellett is boldogúl, mert tudja pótolni annak hiányait. Pótolhatja buzgalommal, lelkesedéssel s a tárgya iránt érzett és fölkeltett szeretettel.

Tanítsuk szeretettel a történelmet, különösen a mi hazánk, a mi nemzetünk történelmét! Úgy tanítsuk, hogy növendékeink «ne csak megismerjék, hanem meg is szeressék a múltat; hogy ne csak okuljanak rajta, hanem lelkesedni is tudjanak érte!» Vessük emlékezetükbe, vessük a szívükbe, hogy:

«Csak törpe nép felejti ős nagyságát,
Csak elfajúlt kor hős elődöket.
A lelkes eljár őse sírlakához
S gyújt régi fénynél új szövétneket.
S ha a jelennek halványúl sugára;
A régi láng ragyog majd fel honára!» *(Garay).*

A régi láng, a dicső múlt verőfénye beragyogja a jelent s megaranyozza majd a jövőt. Ez a hit legyen alapja a gyermek későbbi nemes önérzetének, nemzeti büszkeségének, nemzete jövőjébe vetett erős bizodalmának. Ragadjunk meg minden alkalmat, használjunk föl minden eszközt, minden módot arra, hogy magáévá tegye, hogy hangoztassa, hirdesse a nagy gondolatot: «Minden ember legyen ember és magyar, a kit e föld hord, s egével betakar!»

S ha büszkén vallja magát magyarnak, ha lelkesedéssel beszél a maga fajáról, ha igaz szeretetet mutat hazája, nemzete iránt: akkor jó munkát végeztünk, úgy czélhoz jutottunk, mert nem az ismeretadás a fő a polgári leányiskolában, hanem a szív képzése, a lélek nevelése, az erkölcsi jellem fejlesztése.

Aranyos-Maróth.

Hámosné, Dusóvszky Mariska.

JEAN PAUL MINT PAEDAGOGUS.

Korunknak azt szokták szemére vetni, hogy rendesen csak akkor becsüli meg nagy iróit, költőit, mikor a hervadhatatlan laurussal, vagy egy díszes obeliszkkel ékeskedő tiszteletsír adományozása által róhatja le a nagy elköltözöttel szemben a kegyelet adóját. Jean Paul, vagy családi nevén Paul Richter, azon szerencsés halandók közé tartozott, ki személyesen élvezhette egész dicsőségét, kit kortársai és az olvasóközönség ünnepelt, de kit — sajnos — az utókor elfelejtett.

Quintus Fixlein nevű idyllje a népszerűség oly magaslatára emelte, hogy a weimari múzsa-udvar jeleseinek komoly versenytársa lett. Nagy kelendőségének titka tehát nem a magasan szárnyaló klassziczizmus tökéletességében rejlik, hanem kifogyhatatlan humorában, azonban ebben is sok a vonatkozás saját korának viszonyaira s ennek tulajdoníthatjuk, hogy Jean Pault most már csak kevesen olvassák. Nevét leginkább német anthologiákban előforduló aphorismák őrizték meg. Mindezeket mellőzve, kizárólag mint pædagogust akarom jellemezni s főbb elveit közölni. Nevelési eszméinek quintesszencziáját, mint mondja «Levana» czímű művében foglalja össze, a melynek első kiadása 1806-ban Bayreuthban jelent meg s útmutató a szülőknek, nevelőknek a nevelés körüli eljárásokban. Az előszóban megismerteti a szerző vezérelveit, a melyek elég jó ajánlólevelei a műnek, azonban a dilettans pædagogus aligha találja meg azt, a mit remélt, mert a hosszas reflexiók meglehetős terjengőssé teszik, a nehézkes stylus pedig fárasztó, néhol a filozófus segítségére siet a költő, az ily helyek élvezetesek, lendületesek.

A könyvet lapozva, csakhamar tisztában vagyunk, hogy a

benne foglalt nevelési rendszer nem új, nem eredeti, hanem erősen érezzük Rousseau hatását, kit Jean P. nagyra becsült, azonban az ő rendszere sokkal természetesebb, mint a zseniális franczia pædagogusé, mert észszerűbb s óvakodik a túlzásoktól, melyek a reformátori túlbuzgalom elkerülhetetlen eredményei.

Jean Paul nevelési rendszerét lélektani alapon czéltudatosan a nevelendő tehetségeinek természetes fejlődéséhez alkalmazza. A mű beosztását tekintve kronologikus rendben halad, azonban ezen irányhoz sem ragaszkodik szorosan, hanem helylyel-közzel felvet egyes kérdéseket, a melyek az előző fejezetekkel többé vagy kevésbbé összefüggnek s azoktól tolmácsolja nézeteit.

Művét «Levana» római istennőről, a nevelés védőjéről nevezi el s a nevelés nagy fontosságának méltatásával kezdi meg.

A szülők gyermekeiknek életet adnak, de ezen ajándék csak akkor válhatik becsessé, ha a kellő neveléssel párosul. A nevelőket nevelési eljárásaikban rendesen a tapasztalat irányítja, azonban az egyes esetek még sem általános értékűek, ennélfogva szükségünk van elméleti művekre is, hogy a dedukcziót is érvényesíthessük, de a nevelésre vonatkozó szabályoknak az életben kell gyökerezniök.

Mikor a szükséges ismeretek birtokában volnánk, ne feledjük, hogy a legfőbb tényező mindenek előtt a gyermek egyénisége; nem holt anyaggal dolgozunk, hanem élő lélekre akarunk hatni. Az egyéniség természetesen annyiféle, a hányféle a gyermek, itt tehát nem járhatunk el sablonszerűen, hanem gondos tanulmány tárgyává kell a nevelendőt tennünk s eljárásainkat a tapasztalathoz mérni.

Különös gondot igényel lelki fejlődésükben eltérő emberek nevelése, kik tudományuk s erkölcsi erejük bélyegét századokra rányomják; az ily specziális esetekkel a neveléstudományi művek nem foglalkoznak. Ilyen esetben szabjon a nevelő művészi érzéke irányt a nevelésnek. Minthogy pedig előre nem igen tudhatjuk, hogy «a pásztorfiúból Cirus lesz-e, vagy Mohamed?» ennélfogva neveljünk minden reánk bizott gyermeket akkora gonddal, mintha mindegyikben egy-egy világboldogítót sejtenénk.

A nevelés végeredményeként a többi között, azon czélt is tűzzük ki, hogy az emberi akaraterőt oly irányban megszilárdítsuk, hogy az egyén önelhatározása, saját belátása alapján, az erkölcsi jó megvalósítására törekedjék, a míg azonban a czélt elérhetjük, sokszor a nevelőnek kell növendékének cselekedeteit szabályozni, ez azonban ne történjék hatalmaskodás alakjában, midőn saját eszméinket vakon óhajtjuk érvényesíteni, az ilyen kényszer a gyermekben legtöbbször reakcziót kelt s felébreszti az oppozicziót, sőt még az ellenszenvet is. Vannak azonban oly tényezők, a melyek hatása alól ki nem vonhatjuk magunkat, melyek úgy az egyesekre, valamint az egész társadalomra hatnak, ilyen faktor maga a kor szelleme, a mely a szellemi áramlatok hatása alatt módosul, változik. Azonban az ember szereti az örökké változóban is az állandót kutatni, ilyen változatlan nevelési eszmék: a vallásos eszmék. «A vallás, az erkölcs legszebb kötelességünk s az Isten lelkünkben rejlő kimondhatatlan sóhaj». Igazi vallásosságra csak az nevelhet, a ki maga is mély vallásos meggyőződéssel bír, különben ha a vallásos nevelés csak külsőségekre irányul, akkor könnyen álszenteskedést eredményezhet. A legjobb vallástan Krisztus élete és a szentírás.

A vallásos neveléssel legszorosabb kapcsolatban van az ethikai nevelés. Az erkölcsi nevelés fontosságát eléggé igazolja azon igazság, mely szerint az erkölcsi eszmék teszik az embert emberré. Az erkölcsi eszméket konkrét alakban a családban és később az életben sajátítjuk el. Az erkölcsi eszmék szemléltetésében törekedjünk föltétlen következetességre, legveszedelmesebb s a gyermek morális érzékét megrontó eljárás az, midőn mint a példabeszéd mondja: «vizet prédikálunk és bort iszunk.» Jean Paul különösen a nőket vádolja következetlenséggel, a mely abban áll, hogy mindig engednek abból, a mit kimondtak, ha a gyermek kérésre vagy sírásra fogja a dolgot.

Ezen általános nevelési elvek után áttér az író a testi nevelésre, a melyre vonatkozólag körülbelül ugyanazon eszméket hangoztatja, mint az angol realisták. A test és lélek dualizmusánál fogva, a testi és lelki nevelés között teljes összhang létesítendő.

A testi erő s az egészség külső megnyilatkozása a gyermek jókedve, élénksége; a búskomor gyermek mindig természetellenes jelenség s leginkább testi szenvedések eredménye. A testi nevelés a bölcsőben veszi kezdetét, ezen fejezet tehát az anyáknak szól, kiknek részletes utasítást ad a kisdedekkel való bánásmód körül. A testi nevelés szerinte két irányban nyilatkozik: a káros hatások távoltartásában, erről szól az általános egészségtan, s a testedzésben, vagyis azon tényezők czélszerű felhasználásában, a melyek a test fejlődését, gyarapodását vonják maguk után; itt első sorban a testgyakorlás és játék említendő, mely a gyermek testét-lelkét egyaránt foglalkoztatja.

«A játék a gyermek legkomolyabb munkája», élénk képzelete ilyenkor tért, időt s valószinűséget mellőzve, korlátlanul csapong, a holt tárgyak kezében megelevenednek s játszótársakká válnak. A játékot később felváltják a testedzés különböző nemei, ú. m.: a rendszeres tornázás, úszás, korcsolyázás stb. A testedzésről szóló hosszas fejtegetése azon meggyőződést érleli bennünk, hogy Jean Paul e téren is a jelenlegi modern pædagogia eszméit vallotta.

Ezután áttér művének azon részére, a mely minket leginkább érdekel: a nőnevelésre. Itt is lényegesen eltér nagy elődjétől, a ki Emil nevelésének négy, Zsófia nevelésének egy fejezetet szentel. Jean Paul igazi német alapossággal tárgyalja a nőnevelésről szóló eszméit.

Először is azon kérdést veti fel, mi tulajdonkép a nő hivatása, s a feleletet megadja a nő lelki világa és fizikuma, mely őt az anyai szerep betöltésére predesztinálja; minden a mi őt rendeltetésének betöltésétől távol tartja, a társadalmi viszonyokból folyó kényszerhelyzet.

A nő egész lényét a gyengédség jellemzi s míg a férfi lelkében az értelmi és akaró erők dominálnak, addig a nőkön a kedély uralkodik, nekik jutott osztályrészül, hogy az elveszett paradicsom helyébe egy újat teremtsenek, a hol békeség és boldogság lakozik; hogy ezt megvalósíthassa, lelkébe oltotta az istenség a szeretetet. A nő munkakörét e szerint egész lénye a csendes, házi tűzhely mellett jelölte ki, de épen ezen gyengesége, mely távol tartja a

nagy világ zajától, lett ereje. A szerető hitves, a gyengéd családanya volt mindenkor a női eszménykép; a házi tűzhely kultuszának legméltóbb tárgya. Önfeláldozó, lemondani tudó asszonyok mindenkor feljutottak a köztisztelet oltárára annyira, hogy atyánkat a legnagyobb tisztelettel környezzük, de édes anyánkon az imádásig fokozódó rajongással csüggünk. Természetesen a nő megbecsülése mindig karöltve jár a férfi intelligenciájával. Minél magasabb erkölcsi nivón volt valamely nép, annál jobban megbecsülte asszonyait.

A nő magasztos hivatásának csak akkor fog igazán megfelelni, ha őt arra elkészítjük, neveljük.

A nevelés eleinte teljesen az anyák kezébe van letéve; míg a fiúgyermek mind önállóbban fejlődik s nevelését rendesen férfikéz tetőzi be, addig a leánygyermek a család körében marad mindaddig, a míg ő is, mint egy kis birodalom sorsának intézője, átveszi háziasszonyi szerepét, vagy pedig az élet küzdelmei elragadják szerettei köréből. Miután az anyák természetszerűleg a leghivatottabb nevelők, ez a körülmény már eléggé igazolja a nőnevelés nagy fontosságát, mely nemzedékekre egyaránt áldást hozó, vagy pedig átkos lehet.

Mindez eléggé argumentálja, mekkora gonddal kell leányainkat nevelni. Mint minden nevelői eljárást, így ezt is céltudatosan kell végeznünk, a nőnevélés alfa- és omegája: a lelki tisztaság, az erény.

Minden tévedést inkább megbocsátunk, mint a morál terén való botlást. Jean Paul azt mondja, az erény útján való ballépés a férfinél kanyaróhoz hasonló, a nőnél pedig himlő, a melynek nyoma eltörölhetetlen. Miként neveljük tehát leányainkban a jó erkölcsöket? Ha magunk járunk elő jó példával; ne lássanak, ne halljanak sem a társaságban, sem a szülei házban semmit, a mi lelkük tisztaságát elhomályosítaná.

Kisérjük éber figyelemmel leányaink szellemi szórakozásait, olvasmányait s ne adjunk kezükbe oly műveket, a melyek fogékony fantáziájukat helytelen irányba terelnék. Különösen kedvez az elábrándozásnak az a rossz szokás, hogy leánygyermekeinket túlsá-

gosan megterheljük kézimunkákkal, az ily órákon át ülve végzett munka alatt, a gondolatok szárnyra kelve szövögetik a jövő kívánatos képeit. E veszedelemnek könnyen elejét vehetjük, ha serdülő leányaink czélszerűbb foglalkoztatásáról gondoskodunk; oszszuk be napi teendőiket, a komoly elmefárasztó munkákat váltsa fel testmozgás.

A nevelés komolyságát mindenesetre biztosítja, ha a tudományok egyes ágait is behatóbban felkaroljuk; oktassuk növendékeiket az irodalomban való jártasságuk mellett a természettudományokban is, érdeklődjenek legalább is a természet azon tüneményeinek okai iránt, melyeknek naponkint tanui vagyunk, a melyek szemléleti körükbe esnek. Szoktassuk őket komolyabb munkák olvasására és kérjük tőlük az olvasottat számon, mert Jean Paul szerint a szellemes nők álmodozva olvasnak, a legtöbb pedig épenséggel alszik olvasmánya mellett. Az olvasásnak pedig csak akkor lehet haszna, ha tartalma összeforr lelkünkkel, ismereteinket gyarapítja, vagy lelkünket nemesíti.

Azonban e tudományos nevelés ne feledtesse el velünk, hogy a nőnek egyik legvonzóbb tulajdonsága a kedély vidámsága, derültsége, a mely napsugár az élet utain s a kellemetlenségek elviselését megkönnyíti.

Engedjük tehát, hogy alkalom adtán kedélyes szórakozásokban is részük legyen, a hol fesztelenül megnyilatkozik a jókedv és vidámság. Azonban ne legyünk elfogultak egyes hibáik iránt sem. Ilyen pl. fiatal leányoknál a tetszelgésvágy s a velejáró hiúság, «ez a nőknek veleszületett erénye, soknak pedig bűne».

Mindenesetre megbecsülendő, ha a jóizlés keretén belül a rend- és tisztaságszeretetben nyilatkozik, azonban oly nők, a kik csupán önmagukkal vannak elfoglalva s minden törekvésük önczicziomázásra irányul, lelkük szegénységét árulják el. Ha tehát e hibát tapasztaljuk, legyünk azon, hogy e gyengeség nevetséges volta felől meggyőzzük őket.

Még egy másik nagy váddal illet minket Jean Paul, t. i. azt állítja, hogy a nők egymás között a legelfogultabb birák, egymás értékét nem méltányolják, sőt sokszor kicsinylik; egymással szem-

ben türelmetlenek, ez — úgymond — már a nő természetében rejlik, pl. a régi római nők képesek voltak szolgálattevő rabszolganőket tűkkel megsebezni, ha úrnőjük öltöztetése körül valamely ügyetlenséget követtek el. Ez a kegyetlenség a barbár világ erkölcseivel tán összeegyeztethető, de jelenlegi viszonyaink között ilyen alakban művelt nőnél egészen ki van zárva, habár tagadhatatlan, hogy sok nő a másikban csak vetélytársát látja s ellenfeleink objektiv megitélése, sőt jelességeinek elismerése több lelki nemességet tételez fel. Ennélfogva szoktassuk leányainkat egymás tiszteletére, becsülésére s ezáltal teremtsük meg azon szolidaritást, a mely úgy az egyesek, valamint az összeségnek tekintélyt, elismerést biztosit, vagyis tiszteljük másokban önmagunkat s önmagunkban másokat.

Az említettek alapján azon impressziót nyerjük Jean Paul «Levana»-járól, hogy komoly irányú, tanulságos mű, a melynek az idő egy cseppet sem ártott, mert egyik-másik tétele részint még most is problema előttünk, részint pedig mi sem tudjuk a felvett kérdéseket helyesebben megoldani, mint az érdemes filozófus. E szerint a pædagogus Jean Paul túl élte a költőt, ki ma a szellemi lomtárba került, s midőn műveiben nem tudunk annyira gyönyörködni, mint saját kora gyönyörködött, még mindig tanulhatunk tőle.

Szabadka. *Eitner Milla.*

PÉTERFY SÁNDOR ÜNNEPLÉSE.

Meghivó.

A «Péterfy Sándor tanítványok» ünneprendező és alapítványgyűjtő bizottsága megbizásából alulirottak tisztelettel meghivjuk

A) a magyar kir. áll. «Erzsébet-Nőiskola» VI. ker. Andrássy-út 65. sz. a. (ezelőtt áll. elemi és polg. isk. tanítónőintézet),

B) az orsz. kisdedóvó-egyesület képzőintézet VII. ker. Szegényház-tér 7. sz.,

C) Fröbel-féle nőegyesület kisdedóvó képzőintézet Bajza-utcza 27. (ezelőtt V. ker. Széchényi-téren),

D) a magyar kir. áll. orsz. mintarajztanoda és rajztanárképző intézet VI. ker. Andrássy-út 71. sz. a.

volt és jelen
igazgatóságát, tanártestületét és tanítványait

e hó 17-én vasárnap d. e. 11 órakor Budapesten, VII. ker. Szegényház-tér 7. sz. a. tartandó ünnepre, a hol a tanitványok Péterfy Sándor tanár urat születésének 60-ik évfordulója és nevének ünnepe alkalmával felköszöntik.

Péterfy úr tisztelői is szivesen látott vendégek.

Budapesten, 1901. évi márczius 1-én.

Preszmeyer Emilia. *Komáry Erzsébet.*
Nagy Jolán. *Ferenczy Izabella.*

A fentebbi meghivóval kapcsolatosan értesítik a fentírtak Péterfy összes tanítványait és tisztelőit a következőkről: A Péterfy-tanítványok ünneprendező és alapítványgyűjtő bizottsága január hó 9-én ülést tartott, melyben megszerkesztették az alapító-oklevelet és elhatározták, hogy rögtön elküldik tárgyalás végett a Mária Dorothea egyesület el-

nökségének. Tudomásul vették a márcz. 17-én tartandó ünnep programmját, valamint a gyűjtés eddigi eredményét. A gyűjtés nettóértéke ma 1360 K 37 fill.

A gyűjtés még távol van a kivánt czéltól, mert eredetileg egy 8000 koronás örökalapítványt terveztünk. Ez okból kérik fentirottak a bizottság megbizásából Péterfy összes tanítványait és tisztelőit, hogy az összeg növelésére szánt kegyes adományaikat *minél előbb* beküldeni sziveskedjenek ezen intézetek igazgatóságának bármelyikéhez czímezve. *A)* Erzsébet-nőiskola VI. ker. Andrássy-út 65. sz. a., *B)* Orsz. kisdedóvó-egyesület képzőintézete VII. ker. Szegényházter 7. sz. a., *C)* Fröbel-féle óvónőképző intézet VI. ker. Bajza-utcza 27. sz. a., *D)* Orsz. rajztanárképző intézet VI. ker. Andrássy-út 71. sz. a.

Az Erzsébet-nőiskola tanítványaitól befolyt újabban: Szerényi Anna Hódmezővásárhely 5 K, Kozmáné Glücklich Klára Budapest 4 K, Glücklich Vilma 10 K, Lusztig Emma Budapest 4 K, Fizély Julia 10 K, Német Miklósné Orsetti Emilia Győr 10 K, Farkasné Tarnóczy Jolán Budapest 10 K, Bernáth Béláné Radnai Bella Budapest 20 K, Csekey Istvánné Pesch Hermin Szolnok 4 K, Valkovszky Viktória Márm.-Sziget 5 K, Schiller Irma Szászváros 10 K, Heitler Laura Czegléd 2 K, Thuránszky Mária 5 K, Dallosné Tóth Berta 2 K. A multkor közölt összeggel együtt van **összesen 663 K.**

Az orsz. kisdedóvó-egyesület képzőintézet tanítványaitól befolyt ujabban: Schweffer Ilona Arad 6·04 K, Wittinger Antónia Kőszeg 3 K, Mattioni Jánosné Szegzárd 3 K, Domján Erzsi Baracs 5·04 K, Konta Viktória Mátészalka 2 K, Paál Mária Pécs 10 K, Fuszl Berta Budapest 3 K, Kromcsik Teréz Apez 6 K, Moletz Stefánia Tót-Próna 4 K, Ambrus Teréz Kézdi-Vásárhely 1 K, Szilberleitner Mariska Gödöllő 2 K, Rudnay Piroska Budapest 4 K, Komlóssy Apollónia Kerekegyháza 2 K, Kovács Emma Rimaszombat 2 K, Wiokukál Vilma Vácz 2 K, Csernátony Erzsi Eger 4 K, Forster Ilka Sopron 2 K, Mohos Ilona Csabrendek 2 K, Schmalbach Jozefin Budapest 2 K, Bokor Mariska Cs.-Somorja 5 K, Will Sarolta Budapest 1 K, Udvary Judith Budapest 2 K, Horváth Vilma Mező-Koók 4 K, Juverniczi Anna Sóskút 1 K, Wankovits Klára Bélabánya 2 K, Máté Ilona Mező-Kölpény 10 K, Kleinlein Róza Budapest 4 K, Czierwein Róza Szúnyogház 4 K, Cocron Erna Budapest 1 K, Makay Istvánné Czafik O. Ráczkeve 2 K, Urbányi Lujza Budapest 4 K, Konkoly Margit Libád 4 K, Kiss Margit Bakony-Szombathely 3 K, Pickel Emilia Sopron 5 K, Thurzó Mariska Turócz-Sz.-Márton 2 K, Matyasovszky Gizella Budapest 2 K, Hudák Irma Budapest 2 K, Weigl Zelma Budapest 6 K, Bánfy Etelka Sümeg 3 K, Káger Róza Ujpest 1 K, Bichon Alicze Vedrő 2 K, Gegus Ida Budapest 10 K, Szalay Erzsi Sopron 1 K, Berzeviczy Mariska Selmeczbánya 2 K, Sylvester Irén Kovászna 1 K, Andrédes Margit Budapest 1 K, Drescher Irma Budapest 10 K, Schrőder Gézáné Örley Ilona Budapest 10 K, Czirják Emma Kolozsvár 4 K, Babos Irén Nagy-Enyed 5 K, Horner Borbála Budapest 1 K, Ruda Róza Budapest 1 K, Stelly Gizella Budapest 4 K, Schuchtár Gizella Budapest 5 K. A multkor közlött összeggel együtt van **összesen 706 K 43 fill.**

A Fröbel-féle intézet tanítványaitól befolyt a multkor közölt összeggel **összesen 109 K.**

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A vallás- és közoktatásügyi budgetvita alkalmával *Wlassics Gyula* nagyszabású beszédével adta meg a vita irányát. Előadásának elején a középoktatás reformjával foglalkozott, melynek kérdéseit a napirenden tartani kívánja. A mai keretekben is folyton törekszik az állapotok javítására, ismertette azon intézkedéseket, melyeket ez irányban tett. Igen érdekes az a kisérlet, melyet a kultuszminiszter ez idő szerint a budapesti minta-gimnáziumban elrendelt. Rendszeresítette azt, hogy a szülők havonta a tanárokkal együttes konferenciára gyűljenek s a növendékek nevelése tekintetében nyilatkozzanak.

A közoktatásügy összes ágaiban élénk tevékenység folyik, az elemi iskolák új tantervet, tanító- és tanítónőképezdék új rendtartási szabályzatot és tantervet kapnak; a gazdasági oktatást a leányok részére is szervezni fogják, s a polgári iskolai tanterv és a tanítványok minősítésének kérdéseit a gyakorlati életnek megfelelően törekednek rendezni. A felsőbb oktatás reformja is nagy léptekkel közeledik megoldása felé. A *felsőbb leányiskolákra* vonatkozólag a következőket mondta a miniszter:

«A felsőbb leányiskolákra vonatkozólag a tanterv szintén már készen áll s ezt szintén közöltem már előzőleg az összes felsőbb leányiskolai tanártestületekkel, mert itt is csak abból indulok ki, hogy a gyakorlat emberei az ő tapasztalataikat oda bevive, czélszerűbben tudom megállapítani a tantervet. Ennek alapelveit is közölhetem a t. Házzal. Az első az, hogy a felsőbb leányiskolának, nem a polgári leányiskolákról szólok, hanem a felsőbb leányiskolákról, hogy ezen karaktere középiskolai legyen. Egységes tanfolyam lesz minden elágazás nélkül, minden bifurkáczió nélkül, czélja az általános műveltség, tehát különbözik úgy a polgári leányiskolától, mint az ú. n. leánygimnáziumtól. A fősúly megszerzése tervben a nemzeti tartalomra, az irodalomra és történetre helyezem, továbbá a német és a franczia nyelv elsajátítására. A német nyelv már az első osztályban, a franczia a másodikban kezdődnék, természetesen itt is csak azon módszerrel, a melyet az előbb voltam bátor kifejteni. A gimnáziumi irányú leányoktatásra nézve ma is ragaszkodom ahhoz az elvhez, a melyet a t. Ház előtt már kifejtettem, hogy nem tartom szükségesnek, hogy az állam ma még leánygimnáziumot állítson föl, hanem igenis segélyezek egy leánygimnáziumot és ennek következtében annak fennállása biztosítva van, továbbá két vagy három helyen továbbképző-tanfolyamokkal módot adok arra, hogy a felsőbb leányiskolák növendékei gimnáziumi oktatásban is részesüljenek.»

A miniszter fejtegetéseit eleitől végig nagy érdeklődéssel és tetszéssel hallgatta végig a képviselőház s lelkes éljenzésbe tört ki, midőn a miniszter beszéde végén arra kérte a képviselőket, hogy tegyenek félre e kérdésnél minden pártpolitikai szempontot, mert a magyar kulturát nem az egyes kormányok juttatják diadalra, hanem az egész nemzet.

*

Dr. Wlassics Gyula vall. és közokt. min. a tanítóképzőknek új rendtartási és képesítővizsgálati szabályzatot adott, melyet 1900 decz. hó 18-án 45781. szám alatt megküldött azon kir. tanfelügyelőknek, kiknek tankerületében állami tanító- vagy tanítónőképző-intézet van.

A tanítóképzésünk ügyére oly fontos, a tanítóképzők nevelői hatását eszményi magaslatra helyező szabályzatot kisérő miniszteri rendeletet, mely magában véve magas színvonalon álló nevelésügyi programm egész terjedelmében a következőkben adjuk:

«Az állami tanító- és tanítónőképző-intézetek igazgatásáról kiadott 1877. évi szabályrendelet alapvető fontosságú szolgálatot tett; de idővel elmaradt képzőintézeteink fejlődésétől. Az utóbbi években mind gyakrabban előfordult olyan, részint általános, részint egyes intézetekre vonatkozó intézkedések szüksége, a melyek az említett szabályrendelet hiányainak pótlására voltak hivatva. Az alkalomszerűen tett emez intézkedések azonban számuk növekedésével arányosan megnehezítették a képzőintézetek igazgatását és megingatták belső életük vezetésének egységét. Ezek a körülmények indítottak arra, hogy az állami tanító- és tanítónőképző-intézetek számára, 1868. évi XXXVIII. t.-cz. korlátai közt, az eddigi gyakorlattal és a jövő fejlődéssel egyaránt számot vető új rendtartási szabályzatot dolgoztassak ki. Midőn e szabályzatot jelen rendeletemmel életbe léptetem, végrehajtásában a következőkre hívom fel a királyi tanfelügyelők figyelmét.

A képzőintézetek belső életének vezetésében különös súlyt helyezek a czélok és eszközök, az irány és szellem egységére.

Megbecsülhetetlen erőforrás ez, a mely annál bővebben ontja gazdag tartalmát, minél többet merítenek belőle. Nagy feladatok megvalósítása csakis úgy lehetséges, ha a közös törekvésekben az egyesek erejét az összesség támogatása megsokszorozza. Ezt az egységet azonban soha, semmiféle körülmények közt sem szabad összetéveszteni az egyformasággal, a mely a látszat után indul, a tartalmat kevésbe veszi és az erőket elsorvasztja. Az új rendtartási szabályzat biztosítja a szükséges egységet; de kizárja a jogosulatlan egyformaságot. Megadja mindegyik képzőintézetnek azt a jogot, sőt kötelességképen is rájuk rója, hogy a rendtartási szabályzat alapján nevelői és tanítói eljárásuk módját, vagyis szorosabb értelemben vett házi és iskolai rendjüket maguk állapítsák meg. Minél nagyobb gonddal teszik ezt és a helyi körülményekhez alkalmazkodva minél tökéletesebben kifejlesztik egyéniségüket, annál közelebb jutnak feladatukhoz és annál jobb szolgálatot tesznek tanítóképzésünk összességének.

Az új rendtartási szabályzat megjelöli azt az irányt is, a melyben az egyes képzőintézeteknek egyéniségük kifejlesztését keresniök kell.

A tanítóképző-intézet szakiskola. A gondjaiba fogadott ifjúságot meghatározott pályára készíti elő és szárnyai alól közvetlenül az életbe

bocsátja ki. Azokra a jellembeli tulajdonságokra, arra a műveltségre, azokra az ismeretekre és készségekre fordítja tehát a legfőbb gondját, a melyekre a leendő tanítónak az iskolában és az iskolán kívül, a társadalomban legnagyobb szüksége van. A magyar néptanító eszményképének beoltása a fogékony ifjú lelkébe és ennek az eszményképnek megvalósítása a gyakorlati életben : ez a tanítóképző-intézetek igazi hivatása.

A néptanítói hivatás természetével és jelentőségével jár együtt, hogy a tanítóképző-intézetnek, bár szakiskola, egyúttal nevelőintézetnek is kell lennie. Akár internátussal van egybekötve, akár hijával van ennek az intézménynek, nevelő gondoskodását egyaránt kiterjeszti növendékeire. E tekintetben a családot választja mintaképül s e szerint válogatja meg eszközeit, állapítja meg nevelési rendjét. A tekintélylyel szeretetet egyesít, az engedelmességet feloldja a kényszer bilincseiből és önkéntes hódolattá nemesíti. Soha szem elől nem téveszti, hogy legjobb fegyelmi eszköz a rendszeres elfoglaltság, a melyekben komoly, hivatásszerű munka és kedvet élesztő, egészséges szórakozás váltakozik egymással. A henyélésnek nincs helye a képzőintézetben.

Ez a nevelő munka, a melynek szolgálatában a tanítás is áll, teljesen a tanári testület vállára nehezedik. Az új rendtartási szabályzat, midőn ezt a tanári testületeknek kötelességükké teszi, egyúttal arról is gondoskodik, hogy jog- és hatáskörük megfelelően kitágíttassék. Megdönthetetlen igazság, hogy olyan a tanítóképző-intézet, a milyen tanári testülete. S midőn ezt az alkalmat is megragadom, hogy a képzőintézeti tanártestületeknek elismerésemet fejezzem ki eddig teljesített jó szolgálataikért, azt a várakozásomat sem hallgathatom el, hogy az új rendtartási szabályzat alapján, intenczióinak megértésével és átérzésével még nagyobb sikereket fognak elérni. Kétségtelen, hogy a siker legnagyobb részben a tanári testületek tagjainak egyéni hivatottságán és buzgóságán fordul meg : mindazonáltal ezek a becses tulajdonságok is csupán ott érvényesülhetnek kellően, a hol az összesség java, a közös czél harmonikus egységbe foglalja őket. Ép ezért különös fontosságot tulajdonítok a tanári testületek értekezleteinek, a melyekben ez a szellemi és erkölcsi egység testet ölt és az egyes tanítóképző-intézetek egyénisége kialakul. Hibásan és kisszerűen fogja fel hivatását a tanári értekezlet, ha csupán az iskolai igazgatással járó teendők ráeső részének, a tanítás mindennapos dolgainak és az elkerülhetetlen fegyelmi eseteknek elintézésére szorítkozik. Helyet kell találni ezeken az értekezleteken a tanítóképzésre tartozó fontosabb és didaktikai kérdések megvitatásának is s nincs az a csekélynek látszó eset, a melynek elintézése alkalmas ne volna rá, hogy a tanári testületek emelkedettebb felfogásának próbája és tükre legyen.

Az elmondottak magyarázatát adják annak is, hogy bár kiváló súlyt helyezek az igazgató tanácsok működésére, jószolgálataikat különösebben csak a képzőintézetek gazdasági, anyagi, segélyezési és súlyosabb fegyelmi ügyei körül óhajtom igénybe venni. Törvényben megszabott felügyelő hatáskörük érintetlenül hagyása mellett képzőintézeteink negyedszázados fejlődése ma már lehetségessé teszi, hogy a szorosabb értelemben vett iskolai munkásság vezetésében való közvetlen részvétel alól fölmentessenek. A multból merített tapasztalataim remélni

engedik, hogy hatáskörüknek szűkebb térre szorítása működésüket annál intenzívebbé és gyümölcsözőbbé fogja tenni.

Az új rendtartási szabályzat kidolgoztatásával egy időben az 1892. évi képesítő-vizsgálati szabályzat revíziójáról is gondoskodtam. A revízió semmi lényeges dologban nem módosítja az említett szabályzat alapján kifejlődött és országosan meghonosodott gyakorlatot. Némi csekély változás történt az irásbeli és szóbeli vizsgálatok idejének megállapításában; az irásbeli vizsgálatok zsúfoltságának megszüntetésével a természettudományi tárgyak és a gazdaságtan ismét a szóbeli vizsgálat körébe helyeztettek s a tanítói oklevélben a számos félreértésre és panaszra okot szolgáltató általános osztályzat kitétele mellőztetett. A szabályzat továbbá megszünteti a külön tornatanítónői képesítő-vizsgálat tartását és végül a munkamesternői képesítő-vizsgálatokat csak olyan jelöltek számára tartja fen, a kik tanitóképző-intézeti tanfolyamot nem végeztek s elemi iskolai tanítónői oklevelet nem szerezhetnek. Ezek megemlítése mellett a királyi tanfelügyelőség figyelmét különösen arra hivom fel, hogy elnöki minőségében a képesítő-vizsgálatok olyatén vezetéséről gondoskodjék, hogy a vizsgálás súlypontja a hazai vonatkozású és a néptanítói hivatás szempontjából gyakorlati fontosságú tárgyakra essék s hogy a jelölt az elemi ismeretekben való biztos tudásának kétségtelen bizonyságát adja.

Elvárom a kir. tanfelügyelőség buzgóságától, hogy minél gyakoribb iskolalátogatásai és a tanárértekezleti jegyzőkönyvek alapján behatóan megismerkedvén a felügyelete alá tartozó képzőintézet, illetve intézetek belső életével, minden rendelkezésére adott eszközt fel fog használni a szóban forgó szabályzatok életbeléptetésének jóakaratú megkönnyítésében és foganatos végrehajtásuk szigorú ellenőrzésében. Fáradozásainak sikerét nem ahhoz mérem, hogy e szabályzatok minden betűje válogatás nélkül érvényesüljön, hanem a szerint itélem meg, hogy a bennük foglalt rendelkezések fent ismertetett intencziónak megfelelő testet öltsenek és eszményekre törekvő, gyakorlatilag eredményes életet teremtsenek képzőintézeteinkben.

Az új rendtartási szabályzat az 1901/2. iskolai év elején, a képesítő-vizsgálat ellenben már a folyó iskolai évben lép életbe, úgy hogy az évvégi képesítő-vizsgálatok a legközelebbi junius hóban e szabályzatok szerint legyenek megtarthatók. Életbeléptetésükkel egyidejűleg az e tárgyra vonatkozó korábbi szabályzatok és rendeletek elvesztik érvényességüket.»

*

A tankönyvek megváltoztatása tárgyában a vall. és közokt. miniszter a következő rendeletet adta ki:

«Tudomásomra jutott, hogy a tanítók, illetve tanítótestületek több helyt gyakorta változtatják az intézeteikben használatos kézikönyveket, minek következtében ezen iskolák egy-egy osztályában minduntalan más-más kézikönyv kerül a gyermek kezébe.

Minthogy azonban a gyakori tankönyvváltoztatás egyrészről a tanítás sikerességét veszélyezteti, másrészről meg az iskoláztató szülőket és az iskolafentartó községeket anyagilag is sujtja: felhivom a tanfelügyelőséget, hogy a tankönyvek megbirálása, engedélyezése és hasz-

nálatba vétele tárgyában az 1940—96. elnöki szám alatt kelt rendeletemmel kiadott szabályzat 14. §-a értelmében komolyan figyelmeztesse a vezetése alatt álló állami és államilag segélyezett községi iskolák tanítóit, illetve tanítótestületeit, hogy az intézetükben használatban levő egyes tankönyvek megváltoztatására nézve csak szoros kivételképen és csak az esetben tegyenek javaslatot, ha a behozandó új tankönyv nyelvi, tárgyi és didaktikai tekintetben határozottan jobb, mint a régi.

Ugyanebből a szempontból ítélendő meg az is, midőn valamely állami és államilag segélyezett községi elemi iskola az állami kiadvány helyett valamely más engedélyezett tankönyvet kíván behozni.

Mert az 1891. évi május hónap 12-én 15.364. szám alatt és ugyanazon évi augusztus hónap 6-án 33.028. szám alatt kelt és az állami kiadványok kötelező használatáról szóló rendeletek módosítást szenvednek ugyan a «Tankönyvek megbirálása, engedélyezése és használatba vétele tárgyában» 1940—96. elnöki szám alatt kelt rendeletemmel kiadott szabályzat 13. §-a folytán; vagyis az ezen utóbbi rendelet alapján engedélyezett népiskolai tankönyvek használhatók az állami és államilag segélyezett községi népiskolákban is, de csakis abban az esetben, ha a tanító, illetőleg tanítótestület alaposan megokolja a tankönyvváltoztatás szükségességét és kimutatja, hogy a behozandó új tankönyv nyelvi, tárgyi és didaktikai tekintetben határozottan jobb és az illető intézet czéljainak jobban megfelel, mint a régi.

E végből utasítsa a tanfelügyelőség:

1. Az osztatlan népiskolában a tanítót, hogy minden év április elsejéig a leggondosabban állítsa egybe a jövő évben használandó tankönyvek jegyzékét és ezen jegyzéket, valamint ha új tankönyvet akar behozni, az esetben ezt alaposan megokoló jelentése kiséretében a jelzett időpontig jóváhagyás végett a tanfelügyelőségnek mutassa be.

2. Az osztott népiskolában pedig utasítsa a tanítótestületet, hogy minden év márczius hónapjában tartson egy külön tantestületi értekezletet a jövő évben használandó tankönyvek jegyzékének megállapítása czéljából és az esetben, ha valamelyik tanító tankönyvet óhajt változtatni, akkor az illető tanító a tantestületi ülésen tartozik igazolni, hogy a választott könyv jobban megfelel rendeltetésének, mint az eddig használt.

Ennélfogva minden egyes könyvváltoztatást (annak megjelölésével, hogy a régi tankönyv mennyi ideig volt használatban) külön meg kell okolni a fentebb említett szempontokból, illetve hogy miben áll az új könyv előnye a régi fölött. Oly könyv, mely több évi tanulmánynak szolgál alapjául, első izben csak a kezdő évfolyamban változtatható meg s csak a következő években vihető fel folytatólag a magasabb évfolyamokba, hogy a tanulók mindig a megkezdett könyvvel fejezzék be a megfelelő tanulmányt.

A tankönyv-jegyzék összeállítása czéljából tartott tantestületi értekezlet jegyzőkönyvét a tankönyvváltoztatást indokoló jelentéssel együtt minden év április hónap 1-éig a kir. tanfelügyelőhöz kell eljuttatni, a kinek jóváhagyása előtt a tankönyvváltoztatásra irányuló tanítótestületi határozatok nem foganatosíthatók.

A tanfelügyelőség ezen ügyben május végéig tartozik intézkedni.»

*

Vörösmarty-ünnep. A budapesti állami felsőbb leányiskolában Szuppán Vilmos igazgató szombaton pompás Vörösmarty-ünnepet rendezett, melynek gazdag műsora minden irányban bemutatta a nagy költőt. Irodalmi jelentőségét Dévai Margit VIII. oszt. növendék igen csinos értekezésben méltatta. A szavalatok sorából a Szép Ilonkáét (előadta Fischer Miczi) és a Hedvigét (előadó Dénes Zsófia) emeljük ki, a melyek gyönyörű élőképek bemutatása mellett folytak le. Az élőképek alakjait Obstgarten Stefánia, Megyeri Zsófia, Waigandt Ilona és Gelléri Jolán ábrázolták. A Csongor és Tünde utolsó felvonásának előadása bájos volt. A sok apró szép leány ízléses tündér- és virág-jelmezekben egész otthonossággal mozgott és tánczolt a csinos színpadon, a kar énekkisérete mellett; Grünwald Margit magántánczával bájolta el a nézőket, Ferenczy Sári pedig kitünő boszorkány volt. Egy gyönyörű nagy élőkép (Vörösmarty apotheosisa) és a Hymnus rekesztette be a szép előadást, melynek jövedelme a szoboralapé. A díszes közönség teljesen megtöltötte a termet. Az előadáson jelen volt Nagy Ferencz államtitkár, Axamethy és Morlin miniszteri tanácsosok és Erődi tanker. főigazgató.

*

A leányiskolák fényűzése és a sok ülés ellen szólal fel a nőnevelésről irott czikkben a «Szabad Szó»; a czikk így végződik:

«Ugyancsak sajnos jelenség, hogy a nők testi szervezete a tudományos s hivatali pályákon nagyon is satnyul. Kérdezzük meg a különböző nő-intézetek orvosait és tornatanárait és hallani fogjuk, hogy a tanuló kisasszonyok közt mennyi a görbehátú, görbevállú, rövidlátó s általában beteges szervezetű. A padokban való tartós ülés, s egyáltalán az iskolai élet árt a szervezetnek, a fiúnak is — de még inkább a leány szervezetének.

Mint különösen súlyos bajt említjük még azt, hogy a mi nőiskoláink — felső leányiskolák stb. — nagyon is fényűzők. Egyes szigorú iskoláktól eltekintve, általában úri kisasszonyokat nevelünk, nem pedig munkás, szerény és serény házi leányokat.

E nagy baj ellen segítsen a közoktatásügyi kormány.

A nőiskolák szoktassák a növendékeket a legszerényebb életmódra, házi teendőkre. Szép, ha a leányok zongorázni és francziául vagy angolul beszélni tudnak, — de még szebb, ha a házi teendőkhöz értenek, dolgozni szeretnek és szerény igényüek.»

*

A nagybányai polg. leányiskola ünnepe. T. Szerkesztőség! Itt az ország szélén ismét szép alkalmat talált a nagybányai áll. polg. leányiskola a hazaszeretet érzelmének fejlesztésére, mely érzelmet a növendékek lelkében ápolni, intézetünk egyik legszentebb kötelességének tartja. Minden alkalmat megragadva tanítjuk növendékeinket a költők szeretetére s az irodalom pártolására, mert tudjuk, hogy azé a nemzeté a jövő, melynek leányai lelkesülnek anyanyelvükért és szeretik a nemzeti irodalmat. A költőktől hazaszeretetet tanul a leány s idők multán lelkes hazaszeretetre tanítja gyermekeit az anya. Intézetünk is részesült a Kisfaludy-társaság szép ajándékában s megkapta kiosztás végett azt a

szép könyvecskét, melyet Beöthy Zsolt írt Vörösmarty Mihályról, költő születésének százados évfordulója alkalmából. A testület örömmel vette tudomásul a polg. iskola iránt tanusított jóindulatot s elhatározta a könyvecske ünnepies kiosztását. Január 19-én a tanítás után egy terembe csoportosítván tehát a növendékeket, ünnepet rögtönzött a testület. Az igazgatónő szép beszédet intézett a növendékekhez s a költők olvasására, az irodalom szeretetére buzdította a növendéksereget, hogy szivük a költői művek hatása alatt a szépet, jót és igazat megkedvelje. Ezután egy negyedik osztályos növendék beszélte el értelmesen a Kisfaludy-társaság megalapítását, ismertette működését s megköszönte szives ajándékát, melyet mindnyájan kegyelettel fognak őrizni és buzgón olvasgatni. Egyszerű volt e kis ünnep, de valóban kedves, meghatotta a növendéksereget s a testületet egyaránt. Ha nem is hasonlíthatjuk azon nagyszabású ünnepekhez, melyet nagyjaink a nagy költő emlékére rendezni szoktak, hatása e szerény ünnepnek ép oly értékes, mint a harmatcseppekké, mely üdíti, erősíti a kicsiny növénykét, mely nélküle kiveszne, mielőtt az eső életadó cseppjei erőteljes csemetévé fejlődni segítenék.

K. M.-né.

*

Az osztrák hatosztályú leányliczeumok tanterve. 1. *Vallástan.* 1—4 oszt. heti 2 óra. 5—6 osztály heti 1, esetleg 2 óra. A tanítási anyagot az illető felekezetek egyházi hatóságai határozzák meg.

2. *Tanítási nyelv.* (Német nyelv.) Czél: Szóbeli és irásbeli jártasság a német nyelv nyelvtanilag helyes használatában. A kiválóbb német, illetve osztrák-német irodalmi művek megértése s a női ifjúságnak megfelelő válogatott költői és prózai olvasmányok alapján az irodalom fejlődésmenetének megismerése. A legkiválóbb írók életének és fejlődésének történetébe való betekintés műveik olvasása és a tanító kiegészítő magyarázata alapján. A költői és prózai irásművek elmélete s a szokottabb költői formák ismerete az olvasmányokból vett példák alapján.

I. osztály, heti 5 óra. (Ebből 1 óra a hazai és görög mondák és elbeszélésekből vett olvasmányok szóbeli előadására fordítandó.) *Olvasás.* A fenhangon való hangsulyos olvasás gyakorlása. Az olvasottak tartalmának szabatos, részint szószerinti, részint szabad előadása. Elemi módon való bevezetés terjedelmesebb olvasmányok gondolatmenetének és vázlatának elkészítésébe. *Nyelvtan.* Az alaktan rendes jelenségei. Az egyszerű mondat részei. A mondattársulat és mondatszerkezet elemei. (A népiskolában tanultakkal kapcsolatban.) *Irásbeli dolgozatok.* Hetenkint egyszer (karácsonyig) helyesírási gyakorlatul *mondatolás.* Ezután az év végéig a mondatolás mellett havonként egy házi és egy iskolai dolgozat. Szóbelileg előadott vagy olvasott mesék és elbeszélések szolgálnak e dolgozatok anyagául. Költői és prózai olvasmányok könyvnélkül tanulása, olvasása és szavalása.

II. osztály, heti 4 óra. *Olvasás.* Olvasási gyakorlatok mint az I. osztályban. A helyes beszéd gyakorlása mint az I. osztályban, különösen terjedelmesebb olvasmányok tartalmának rövid összefoglalása, elbeszélő költemények prózában való elmondása. *Nyelvtan.* Az alaktan ismétlése és kiegészítése. Az egyszerű mondat tanának kibővítése. Mondattársulat és egyszerűbb mondatszerkezetek. *Irásbeli dolgozatok.* Havonként egyszer helyesirási gyakorlatul mondatolás, ezenkívül egy házi

és egy iskolai dolgozat. Valamivel terjedelmesebb mesék, elbeszélések, egyszerű olvasmányok adott szempontok szerint való átalakítása, nagyobb olvasmányok tartalmának rövid kivonata, egyszerű leírások. Könyv nélkül tanulás és szavalás mint az előző évben.

III. osztály, heti 4 óra. *Olvasmányok* mint a második osztályban, tekintettel a stilus különböző formáira és az alakzatokra. Olvasmánytárgyalás a tartalom és forma szempontjából. A verstan elemei. Kiválóbb írók élete és működése főbb vonásokban. *Nyelvtan.* A többszörösen összetett mondatok behatóbb tárgyalása. A körmondat. A szóképzés főbb törvényei. *Írásbeli dolgozatok.* Rávezetés az olvasmányok vázlatának elkészítésére, ezen gyakorlatok értékesítése mind több-több önállósággal biró feladatokban, milyenek adott tárgyú elbeszélések, leírások, rajzok és összehasonlítások. Helyesírási gyakorlatul havonként egyszer mondatolás. Havonként egy iskolai és egy házi dolgozat. Emlézés és szavalás mint a többi osztályokban.

IV. osztály, heti 4 óra. *Olvasmányok.* Verses és prózai olvasmányok az epikai, lirai és tanító-költemények köréből, különös tekintettel a régi klassikus irodalomra, névszerint fordítások Homerosból, részletek a német nép-éposok a Nibelung- és Gudrun-énekekből. Az olvasmányokkal kapcsolatban az epikai, lirai és tanító-költemények lényegének ismertetése. A verstan és az életrajzi ismeretek folytatása. Bevezetés a drámai olvasmányokba. *Írásbeli dolgozatok.* Vázlatkészítési gyakorlatok mint a III. osztályban, ennek alapján az olvasmányokból és más szakokból merített tárgyak feldolgozása elbeszélések, leírások, összehasonlítások alakjában. Levelek, polgári ügyiratok. Minden félévben 5—6 dolgozat, többnyire házi elkészítése. Szavalási gyakorlatok.

V. osztály, heti 4 óra. Olvasás és irodalom. Bevezetés a német irodalom történetébe a legrégibb kortól Goethéig az olvasmányok alapján. Az első virágzás korából különösen kiemelendők újfelnémet fordításban a «Nibelung ének» és «Walther von der Vogelweide» ; a második virágzás korából szemelvények Klopstok Messiassából, ódáiból; Wieland Oberonjából, Lessing és Herder kritikai műveiből. Ezeken kivül olvasandók: Lessingtől: «Minna von Barnhelm», Schillertől: «Tell Vilmos», «Stuart Maria», az «Orleansi Szűz» vagy egészben, vagy legalább a főbb jelenetek. Ezekkel kapcsolatban megbeszélendők a cselekmény kialakítása és a főszemélyek jellemzése. *Írásbeli dolgozatok* mint a IV. osztályban, fokozott mértékben követelendő az alak tökéletessége és a fogalmazásbeli ügyesség. Szavalási gyakorlatok. *Szabad előadás gyakorlása* a tanítási anyag köréből merített themákról.

VI. osztály, heti 4 óra. Olvasás és irodalom: Szemelvények Schiller és Goethe költeményeiből és prózai műveiből; a klassikusok után következő kor műveiből, továbbá az osztrák-német írókból, különösen Grillparzer műveiből. Olvasmányok: Schillertől «Wallenstein», Goethetől «Egmont, Iphigenia Taurisban, Hermann és Dorothea», Grillparzertől «Ottokár király, Sappho». A drámai olvasmányok úgy tárgyalandók, mint az V. osztályban. A felsőbb osztályokban az ellenőrzendő magánolvasmányok is felhasználandók. *Írásbeli dolgozatok* mint az V. osztályban, leginkább az olvasmányokkal kapcsolatban. *Szabad előadás* gyakorlása, mint az V. osztályban a tanítási tárgyak anyaga és olvasmányaik alapján.

Franczia nyelv. A franczia nyelv mind a hat osztályon keresztül a rendes tárgyak között szerepel és pedig igen magas óraszámmal. Nevezetesen az I., II. és III. osztályban heti 5 óra, a IV., V. és VI. osztályokban heti 4 óra van e tárgyból felvéve. Ehhez képest a kitűzött czél is elég magas, nem csupán az irodalmi nyelv teljes megértése, hanem «lehető ügyesség a fogalmazásban és beszédben». A tantervet azonban sem erre, sem az angol nyelvre nézve — bár igen tanulságos — helyszűke miatt ezuttal nem közölhetem.

Angol nyelv. A negyedik osztályban veszi kezdetét heti 3 órával; az 5. és 6. osztályban heti 4 órával. Szintén magas czélt tüz ki (Shakespeare olvasása, fogalmazás és beszédbeli ügyesség) s ezt a német nyelvrokonság folytán el is érheti.

Földrajz és történet. A földrajztanitás czélja: A föld felszinének áttekintő ismerete, tekintettel annak természetes alakulásaira és tulajdonságaira; a földrajzi viszonyok befolyása az ember életére, történetére és mivelődésére; a föld politikai felosztása a térkép olvasása és megértése alapján. Az Osztrák-Magyar Monarchia, valamint a világkereskedelemben szerepet játszó s így a haza kereskedelmére nagy befolyással biró országok pontos ismerete. Alkalomszerűleg a csillagászati földrajz elemei közvetlen szemlélés és megfigyelés alapján.

A történettanitás czélja: Az általános történet áttekintő és az Osztrák-Magyar Monarchia történetének beható ismerete a művelődési viszonyok különös kiemelésével. A hazaszeretet érzelmének fejlesztése fontos történeti események és kiváló egyéniségek jellemének ecsetelése által. Kiváló asszonyok tevékenységére az oktatás minden fokán tekintettel kell lenni. A mivelődéstörténet nevezetesebb szakaszainak alkalomszerű tárgyalása.

I. osztály, heti 2 óra. Földrajz. Földrajzi alapfogalmak a szülőföld ismeretével kapcsolatban. Bevezetés a térkép használatába. A földrészek és tengerek elosztása a földgömbön, különösen az Európát környező tengerek áttekintése.

Történet, heti 1 óra, kapcsolatban az anyanyelvi (tanítási nyelv) oktatással. Görög és római mondák; mondák és elbeszélések a hazai történetből. (E tárgyat is az anyanyelv tanítója tanítja.)

II. osztály, heti 4 óra. *Földrajz* heti 2 óra. A földrajzi alapfogalmak folytatólagos fejtegetése a földgömb és a térkép alapján, kiindulva Ausztria-Magyarország földrajzi tagosultságából. Az osztrák-magyar tartományok természeti és politikai viszonyai, a termelvények és műveltségi állapotok alapos ismertetésével.

Történet, heti 2 óra. A keleti népek, különösen az egyptomiak történetéből és culturájából vett képek (Herodotból és Liviusból vett olvasókönyv használatával); képek a hazai történetből.

III. osztály, heti 4 óra. *Földrajz,* heti 2 óra. A délnyugati és középeurópai országok leirása a szomszédországok gazdasági, ipari és kereskedelmi viszonyainak gondos feltüntetésével.

Történet, 2 óra: A keleti népek történetének főbb mozzanatai. A görögök és rómaiak története a népvándorlásig, tekintettel műveltségükre.

IV. osztály, heti 4 óra. *Földrajz,* 2 óra. Európa többi államainak leirása, tekintettel a gazdasági és ipari termelvényekre, a kereskede-

lemre és közlekedési eszközökre. Ázsia természeti és politikai földrajza, különös tekintettel a gyarmatokra.

Történet, 2 óra. A középkor története a westfali békéig, különös tekintettel Ausztria alapítására és gyarapodására a Babenbergek és Habsburgok alatt s a Habsburg-tartományok állami kialakulására (összbirodalom).

V. osztály, heti 4 óra. *Földrajz*, 2 óra. Amerika természeti és politikai földrajza, különösen az Egyesült-Államok. Továbbá Afrika és Ausztrália. A tengerentúli kereskedelem és világforgalom útvonalai. Egyes tömegárúk forgalmi statistikájának grafikus feltüntetése. *Történet*, 2 óra. Az újkor története a westfáli, a bécsi congressusig, a törökök és a francziák elleni háborúk fényes korszakának kiemelésével.

VI. osztály, heti 4 óra. *Földrajz*, 1 óra. Az általános földrajz s Ausztria-Magyarország földrajzának áttekintő ismétlése. Az ipari és gazdasági termelés, a kereskedés és közlekedés áttekintése, összehasonlítva Európa művelt, nagy államaival.

Történet, 3 óra. Az újkor általános története a bécsi congressustól a jelenkorig, kiemelve Ausztria-Magyarország történetét. A birodalom osztrák részének alkotmánya. Az általános, különösen a görög-római történet nehezebb részeinek ismétlése.

Számtan. Czél.* Gyakorlottság és biztosság a négy alapművelet alkalmazásában, nevezetlen és nevezett, egész és törtszámokkal. A fejszámolás folytonos gyakorlása. A polgári életviszonyoknak megfelelő háztartásról, a takarék- és biztosításügyletekről szerzett ismeretek alkalmazása az egyszerű vagyonkezelésre. Az általános számtan elemei.

I. osztály, heti 3 óra. A tizes számrendszer. A római számok. A négy alapmívelet nevezetlen és nevezett, egész és tizedes számokkal. A métermértékek (hosszúság és súly). Többnevű számokkal való számolás. A számok oszthatósága; törzstényezőkre való bontás, a legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többlet. A négy alapmívelet közönséges törtekkel.

II. osztály, heti 3 óra. A törtekkel való számolás ismétlése feladatok alakjában. A közönséges törtek átalakítása tizedesekre és viszont. A legfontosabb az arányokról és aránylatokról. Az egyszerű hármasszabály az aránylatok és következtetések alapján. A százalékszámítás, a polgári életben gyakrabban előforduló számolások köréből.

III. osztály, heti 2 óra. Összetett hármas szabály. A tizedes törtek egyszerűbb rövidített míveletei. Egyszerű kamatszámolás. Arányos osztás. Átlagszámítás. A pénz- és éremszámítás elemei.

IV. osztály, heti 2 óra. A négy alapmívelet általános számokkal, egy- és többtagú kifejezésekkel (törteket kivéve). Az egytagú és többtagú kifejezések és a tizesrendszerbeli számok négyzetre emelése. Gyökvonás közönséges számokkal. Folytatólagos számolási gyakorlatok közönséges számokkal, különös tekintettel a mértanra. (Területszámítások.)

V. osztály, heti 2 óra. *a) Számtan.* Köbre emelés és köbgyökvonás közönséges számokkal. Elsőfokú egyenletek egy és több isme-

* Az V. és VI. osztályban: *számtan* és *mértan*. Az I—IV. osztályban a mértan a rajzzal áll kapcsolatban.

retlennel. Folytatólagos számolási gyakorlatok közönséges számokkal, a gyakorlati életből merített példákkal. *b) Mértan.* Területszámítás ismétlése feladatok alakjában. A sík és egyenes fekvése. A testszögletről a legszükségesebb tudnivalók. A testek főbb fajai.

VI. osztály, heti 2 óra. *a) Számtan.* Ismétlés feladatok alakjában a hármasszabály, kamat- és százalékszámítás köréből. Kamatos kamatszámítás. Értékpapirok, a váltó- és biztosítási számolás elemei. (Az idevonatkozó feladatok lehetőleg a következtetés alapján oldandók meg.) — Az egyszerű kereskedelmi könyvvitel elemei. *b) Mértan.* A terület- és térfogatszámítás egyszerűbb esetei. *Jegyzet.* A feladatok megválasztásánál mindenkor a gyakorlati életre, különösen a polgári háztartásra kell tekintettel lenni. Kerülendők a valószínűtlen nagy számok- és törtekkel való számolások.

Természettudomány. *Természetrajz. Czél.* Helyes fogalmak nyújtása a természeti testekről, azok fejlődéséről, tulajdonságaikról, egymáshoz s az emberhez való viszonyokról. A természet iránt való érdeklődés felkeltése. Az emberi test és élettan és az egészségtan elemei. *Természettan. Czél.* A legfeltünőbb természeti tünemények ismerete megfigyelés és kisérlet alapján, állandó tekintettel a mindennapi életben előforduló megfelelő jelenségekre.

I. osztály, heti 2 óra. *Természetrajz.* Az első hat hónapban: az állattan, és pedig az emlős állatok, különös tekintettel a hasznos hazai állatok testalkatára, tartózkodási helyére és életmódjára. Az iskolaév utolsó négy hónapjában: növénytan, és pedig egyes hazai virágos növények megfigyelése és leírása, ennek alapján a növények szerveinek és alakjának megismertetése.

II. osztály, heti 2 óra. *Természetrajz.* Az első hat hónapban: állattan, és pedig a madarak, hüllők, halak és kétéltűek főbb képviselői. Az utolsó négy hónapban: növénytan, folytatólagos leírása és meghatározása a hazai virágos növényeknek, tekintettel az emberhez való viszonyukra és a természet háztartásában való jelentőségükre. A hazai és fontosabb külföldi kulturnövények, tekintettel feldolgozásukra.

III. osztály, heti 4 óra. *a) Természetrajz,* heti 2 óra. Az első hat hónapban: állattan, a gerincztelen állatok főbb képviselői, különös tekintettel a rovarokra. Az állatország rendszeres osztályozása. A növényi és állati élettan szemléltetésen alapuló ismertetése, az egyes állatfajok egymáshoz és az állatországnak a növényekhez való viszonya. Az év utolsó négy hónapjában növénytan: a legfontosabb virágtalan növények, különösen az ehető és mérges gombák. A növények földrajzi elterjedése és ismertebb dísznövények szobában való tenyésztése. Alkalomszerűleg a virágok szabadban való termeléséről. Az elvégzett növénytani anyag alapján a növények osztályozása. *b) Természettan,* heti 2 óra. Térfogat és áthatlanság. A mozgás és tüneményei. A tehetetlenség és az erő. A tömecserő hatása, halmazállapot, nehézség, súly. A levegő nyomása. *Hőtan.* Hőérzetek, hőfok, hőmennyiség, hővezetés. A térfogat és halmazállapot megváltozása. (Hőmérő.) A hősugárzás egyszerűbb jelenségei. A hő forrása. Tűzelőanyagok. (Heizwert.)

IV. osztály, heti 3 óra. *Ásványtan és vegytan.* A vegytan alapelvei, egyszerű vegyi folyamatok által megvilágítva. A legfontosabb elemeknek s azok gyakoribb vegyületeinek áttekintő ismertetése, a meny-

nyiben a természet háztartásában vagy ipari alkalmazásukban jelentőséggel bírnak. A táplálkozási anyagok és azok összetétele. Czukor, erjedés, szesz, cellulose. Az élelmiszerek megváltozása főzés által. A kenyérsütés, vaj- és sajtkészítés. Az élelmiszerek conserválása és hamisításuk felismerése. Zsír, szappan, világító anyagok.

V. osztály, heti 4 óra. *a)* Természetrajz heti 2 óra. *A geologia elemei.* Rövid ismertetése a föld részeinek s azok egymáshoz való viszonyának. A földkéreg emelkedései és mélyedései. A fontosabb kőzetek, hegyalakulások. Valami a föld és szerves lényei fejlődésének történetéből. *A test és egészségtan elemei.* Az emberi test alkata és szerveinek berendezése. Az ember jólétére fontos életszükségletek, főként a táplálék fiziologiai jelentősége. Utmutatás a helyes életmódra és a test ápolására (bakteriumok). Valami a betegápolásról a balesetek alkalmával nyujtandó első segélyről s ragályos betegségeknél figyelembe veendő óvószabályokról.

b) Fizika, heti két óra. *Mechanika.* A mozgás főbb jelenségei. A szabad esés. Az erőmérés. Görbevonalú mozgás. (Röperő.) Az egynemű mozgások összetétele és felbontása. Hajítás. Közös támadási pontra ható erők erőegyenközényekre való bontása és összetétele. A súlypont. Az egyensúly törvényei. Az inga s némely könnyen érthető alkalmazása. Az emelő, a csavar, a henger, a lejtő és ezek fontosabb alkalmazása. Alkalomszerű rövid magyarázat a nap látszólagos és a föld valódi mozgásáról, a nap- és évszakok különbözősége a különböző földrajzi hosszúság és szélesség alatt fekvő helyeken.

A cseppfolyós testek jellemző tulajdonságai. A folyadékok nyomása. Közlekedő edények. Archimedes törvénye. Az uszás. A sűrüségmérő. A gőznemű testek jellemző tulajdonságai. Toricelli kisérlete; a légsúlymérő. A szelek. A légnyomáson alapuló eszközök. Légszivattyú. Gőzgép. — *Hangtan.* A hang keletkezése és terjedése kisérlet alapján. A hangok erőssége és magassága. Hanglétra. Együttrezgés. Húrok. Hangvillák. Sipok. Az ember beszélő és hallószerve. A hang gyorsasága és visszaverődése. (Visszhang.)

VI. osztály, heti két óra. *Fizika. Mágnesség.* Természetes és mesterséges mágnesek. Különböző mágnessarkok egymásrahatása. A mesterséges mágnes készítése. Földmágnesség; iránytű. *Elektromosság.* Az elektromosság, az elektromosság vezetése. Gyanta- és üvegelektromosság. Elektroskóp. Az elekromosság helye.

Megosztás. A csúcsok hatása. Elektromos gépek. Leydeni palaczk. Az elektromosság hatása. Égiháború; villámhárítók; utasítás zivatar idején való magatartásra. Száraz villámlás. Galvánelem és telep, villamos áram. Az áram hő, fény és vegyi hatásáról annyi a mennyi a polarisatio és a galvanoplastika megértésére szükséges. Indító készülékek alapelve. Az áram mágnesező hatása. (Villamos csengő, Morse-féle táviró.) Volta-féle és mágneses induktio alapkisérletei. Telefon és mikrofon. Az indított áramok alapelve. Az erőátvitel.

Fénytan. Fényforrások. A fény egyenes vonalú terjedése; árnyék. A hold fényváltozásai; nap- és holdfogyatkozások. A fény visszaverődése; tükör. A fény törése. A prisma. Lencsék. Színszórás. A szem; a jó látás feltételei. A sötétkamra, mikroskóp és messzelátó legegyszerűbb alakjai. *Jegyzet.* A fizika tanítása lehetőleg kisérleti alapon történjék.

Mennyiségtani levezetések — kivéve némely feladat megoldását — a legritkább esetben engedhetők meg.

Szabadkézi rajz és szemléleti mértan. Czél: A szépérzék fejlesztése. Ügyesség a növénymotivumoknak átalakításában és a dekorációban és női munkában való felhasználásában. Testek távlati rajzolása; emberi fejek rajzolása. Tájképvázlatok készítése. A czél, a mint látjuk, elég magas; a czél elérésére kitűzött heti 3—3 óra az I—IV. osztályokban megoszlik a mértan és a szabadkézi rajzra, a mértan azonban mindvégig szerény méretekben mozog. Az V. és VI. osztályban a szabadkézi rajz festési gyakorlatokkal bővül ki. A III. osztálytól kezdve a vázlatkönyvek használata ajánltatik. Ezenkívül kötelezett tárgy még a szépírás az *első* és *második* osztályban heti 2—2 órában. A kötelezett órak száma 25—26 osztályonként.

Fel van még véve a tantervbe heti 2—2 órával mint nem kötelezett tárgy: az *ének, torna, női munka* és *gyorsírás* is. E tárgyak tantervének közléséről azonban — leginkább helyszüke miatt — ez alkalommal le kell mondanunk.

*

A nők nevelése és pályaválasztása. T. Szerkesztőség! Érdeklődéssel olvastam, a mi e tárgyban a «Nemzeti Nőnevelés»-ben megjelent. Ez a kérdés nem egy könnyen lesz tisztázható, mert a legtöbben abban a tévedésben élnek, hogy a kereső nők mindig emanczipáltak, s azért lépnek kereseti pályákra, mert emanczipáltak. Pedig ez tisztán gazdasági kérdés. Minden nő nem mehet férjhez. Ennek okát részben a férfiakban, de különösen a statistikai adatokban találjuk. A mai körülmények között igen sok nő önmagára van utalva s *kénytelen* megfelelő keresetforrás után nézni. A tudományos képzés egyelőre alig jön kérdésbe s valljuk be őszintén, vajmi kevésnek felel meg. Attól még soká nem kell tartanunk, hogy e téren férfi és nő között erős verseny keletkezzék. A nő mindenekelőtt praktikus természet. A legtöbb esetben csak azt fogja fel és érti meg, a mit lát és megismer, az abstract fogalmak világa távol esik tőle, meg sem felel lényének. Kétségtelen, hogy minden rendes női foglalkozás kielégítést nyújt. Természetes, hogy még itt is meg kell lenni egy bizonyos alapfeltételnek: a megelégedési hajlamnak s a szükséges erős akaratnak, melylyel kivételes esetekben, kivívjuk magunknak a megelégedést. S ez a legnehezebb.

Ez az alapfeltétel azonban igen gyakran hiányzik a fiatal önálló lányoknál; a mi különben egészen természetes. A természet kijelölte a helyet, mely egyedül nyújt boldogságot a nőnek s a fiatal, viruló leánynak minden foglalkozás és működés daczára, az a leggyakoribb gondolata s csendes vágya, hogy egy férfiú oldalára jutva, biztos menedéket találjon; a családélet marad mindig életének legdrágább eszménye. Ha ez a vágya előbb-utóbb nem teljesül, úgy hosszú küzdés, lemondás után, de csak hasznos és eredményes munkakör esetében száll béke és boldogság lelkére s ilyenkor kettőzött munkakedvvel indul a dolgozó nő szokott tevékenységére. Sokszor kimutattuk már, hogy vannak pályák, melyeket a nő alkalmazkodó képessége, önzetlensége, kedvessége, előzékenysége, kitartása, türelme folytán jobban betölt, mint a férfiú, de ez nem teszi őket emanczipáltakká. Emanczipált leányokat egészen más

körökben kell keresni, mint a dolgozó nők sorában. A tehetségnélküli, regényes hajlamú lányai a magasabb köröknek, kik lawntennis és édes flirt közt töltik napjaikat, inkább megérdemlik ezt a nevet. Azokról a lustálkodó fiatal leányokról, kik azt képzelik, hogy valami tehetségök van s a legkülönfélébb diletantizmust űzik, nem is szólunk. Hogy ezek a szorgalmas, állandó hivatásban levő leánynyal nagy ellentétben vannak s hogy inkább ezek az emanczipáltak, világos.

A komolyan munkálkodó leány nem érdemli meg e szemrehányást; bebizonyította, hogy házasság nélkül is, szigorú kötelességteljesítés útján, belső megelégedés és boldogsághoz jutunk; erős akarata, munkaszeretete nőiességéből nem von le semmit. Tiszteletet érdemel!

Pancsova. *Poznan Jolán.*

*

A szabadkai áll. tanítónőképző-intézet önképzőköre. Az önmívelés és munkásság előmozdítása czéljából febr. 2-án megalakult a szabadkai m. kir. áll. tanítónőképző-intézet önképzőköre, melynek vezéreszméje, hogy a növendékeknek a szakképzettség mellett még általános műveltséget nyújtson. Az ily értelemben szerkesztett alapszabályok értelmében megkezdte a kör működését, mely a tagoknak alkalmat ad, hogy a havonta kétszer tartandó gyűléseken bemutassák önmunkásságuk eredményeit.

Az olvasottság előmozdítása czéljából a tagok rendelkezésére áll az ifjúsági könyvtár és egy csinosan berendezett olvasóterem, számos pædagógiai-, szépirodalmi- és egy napilappal. Az önképzőkör létesítése Balajthy Ilona, h. igazgató érdeme; tisztikara a tantestület köréből: elnök: Eitner Milla s. tanítónő, s helyettes elnök Kiss Ilona s. tanítónő; az ifjúság köréből: alelnök: Isépy Anna IV. éves növ., jegyző: Paulini Vilma II. éves növ., segédjegyző: Schmausz Aranka II. éves növ., pénztáros: Székely Mária III. éves növ., pénztár-ellenőr: Morvay Margit IV. éves növ., könyvtáros: Rimanóczy Berta III. éves növ., segédkönyvtáros: Papp Vilma II. éves növ., irodalmi biráló-bizottsági tagok: Faragó Mária, Friebeisz Margit, Gémessy Aranka, Lukács Julia, Jakubek Milla és Mészáros Anna IV. éves, továbbá Buday Éva, Macskovics Cornél, Melcsoh Ottilia és Nendtvich Ilona III. éves növ., zenei biráló-bizottsági tagok: Bátky Margit, Fülöp Jolán, Fleckenstein Mária és Marossy Aranka IV. éves, továbbá Csernus Irén és Tukulia Teréz III. éves növendékek. Remélhető, hogy a tisztikar és a tagok együttes buzgólkodása hozzájárul azon czél megvalósításához, hogy a szabadkai áll. tanítónőképző a magyar tanügynek művelt s életrevaló munkásokat neveljen.

*

A M. D. E. vidéki körei ez évben újból szép tevékenységet fejtenek ki. Az *erdélyrészi* kör nemrég újra szervezkedett. *De Gerando Antonina*, ki 10 éven át oly sokat tett és fáradt az egyesületért nagy elfoglaltságára és egészségi állapotára való tekintettel, az elnökségről lemondott, de visszalépése alkalmával is módot talált arra, hogy az egyesület megszilárdítását biztosítsa. Sikerült az elnöki tisztre *Heinrich Józsa*, tanítónőképző-intézeti igazgatót megnyernie, ki nagy lelkesedéssel és

erélylyel látott hozzá az egyesület pénzügyi viszonyainak rendezéséhez. Eddig egy kedves, kedélyes «ifjúsági bál» jövedelmével gyarapították az egyesület vagyonát s tanítónői összejövetelek tartását határozták el. Az *ujvidéki kör* február 2-án fényes sikerrel tartotta meg közgyűlését, *Nemessányi Adél* elnökével élén lelkesen folytatja eddigi tevékenységét. A *győri kör* Vörösmarty-ünnepéről a múlt alkalommal már megemlékeztünk; február hóban ismét tartottak felolvasó ülést, melyen *Szávay Gyula* a *nőnevelésre* vonatkozó eszméit adta elő, melyen művészi ének és zeneelőadásokban gyönyörködtek a jelenlevők. Bár keletkeznének hazánk minden vidékén hasonló vidéki körök a tanítónők érdekeinek és a nőnevelés ügyének előmozdítására.

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya febr. 9-én tartott ülésén igen sok tanítónő s nagy és előkelő közönség vett részt. Az egyik felolvasó Vidéky Apollonia családi gyásza miatt akadályozva levén, Svájcz társadalmi intézményeiről szóló becses dolgozatát Sebestyénné Stetina Ilona, a szakosztály elnöke olvasta fel. Utána Zigány Jolán tartotta meg érdekes felolvasását a «Nők egyetemi életéről külföldön s hazánkban» czímmel. (E felolvasást mai számunkban közöljük.) A felolvasások után jelentette az elnök, hogy a márczius 10-ikére halasztott ifjúsági hangverseny védnökségét a közoktatási miniszter neje Wlassics Gyuláné készséggel elfogadta, s megjelenését megigérte. A nagy redout termét a fővárosi tanács ingyen engedte át, s a jegyekre már eddig is sok előjegyzés történt, úgy hogy a rendkívül szép hangverseny anyagi sikere is biztosítottnak látszik. **A M. D. E. igazgatósága** is tartott febr. hóban gyűlést, mely a febr. 24-én tartandó választmányi ülést készítette elő s az alapszabályok revideálásával foglalkozott.

*

A M. D. E. javára az Urániában február 22-én délután ötödfél órakor jótékonyczélú műkedvelő-előadások lesznek. Az előadás védője Csáky Albinné grófné, a zenei előadásokat Pejacsevich Tódorné és Buttykai Ákos, a művészi élőképeket Hegedüs László festőművész rendezi. Az előadást hangverseny nyitja meg, melyben Tordai Grail Erzsi Petőfitől, Zichy Gézától és Koroda Páltól szaval. Pejacsevich Tódorné grófné Gioconda egyik áriáját, majd Bizet Pastorale-ját énekli el, Buttykay Ákos pedig Liszt Ferencz Faust-keringőjét adja elő zongorán. Hangverseny után Tordai Grail Erzsi A nap szakai czímű drámai jelenete kerül szinre hét élőképpel. A mű zenéjét Tamássyné Gáll Anna irta. Az élőképekben Csáky Ili grófnő, Csáky Györgyné grófné, Széchenyi Hanna, Lónyay Margit, Keglevich Ilona, Csáky Erzsébet grófnők, Pejacsevich Elemér gróf, Teleki Ednia és Almássy Huberta grófnők, Kaas Rózsa bárónő, Orczy Andor báró, Bollati Rikárd gróf, Teleki Géza gróf, Pejacsevich Lili és Degenfeld Katicza grófnők, Eötvös Rolanda, Ilona, Szegedy Gina bárónők, Tisza Lajos, Teleki Domokos, Degenfeld Kristóf, Leutrum grófok, Piret Gyula báró, Miklós Ödön és Sztankovánszky Imre urak, Esterházy Károlyné grófné, Blaskovich Elemérné, Wenckheim László és Teleki Pál grófok, Szegedy Erzsébet bárónő, Radvánszky

Albert báró, Pejacsevich Márta grófnő, Széchenyi Viktorné grófné, Szentkereszty Janka, Kaas Clémence bárónők, Below-Schlattau Pál és Cziráky László grófok fognak résztvenni. Az előadást a nagy érdeklődésre való tekintettel másnap, február 23-án szintén délután ötödfél órakor megismétlik.

*

Szerkesztői üzenetek: *P. J.* úrhölgynek *Pancsova.* Örülünk, hogy megszólalt. Valami gyakorlati dolgot az iskolai élet köréből, vagy érdekes könyvismertetést mindig szívesen fogadunk.

E. M. Urhölgynek *Szabadka.* Örömmel látjuk az ilyen irányú tevékenységet. Kérjük, vegyék gondjaikba a M. D. E. ügyét. Győrött ilyen hatások alatt a M. D. E. köre igen szépen virágzik. Folyóiratunk támogatását is kérjük.

W. E. úrhölgynek *Pozsony.* A «Nemzeti Nőnevelés» támogatását hálás szívvel köszönjük; az igért czikket még mindig várjuk. Szives üdvözlet.

R. J. úrhölgynek *Losoncz.* A M. D. E.-nek tagjai lehetnek óvónők is, akár óvóintézetben, akár elemi iskolában akár magánházaknál működnek is. Sőt tanítói oklevéllel nem biró, tanítással nem foglalkozó, de a tanítónők ügyét támogatni óhajtó nők és férfiak is beléphetnek az egyesület tagjai közé, de ezek az egyesület kedvezményeiben nem részesülhetnek. Ezen dolgokról különben a «Nemzeti Nőnevelés» deczemberi füzetében bő értesítést talál.

P. I. úrhölgynek *Győr.* A M. D. E. nagy hangversenye márczius 10-én d. u. fél 4 órakor lesz. Jegyekről gondoskodtunk. Az érdeklődés rendkívül nagy. A védnökséget Wlassics Gyuláné őnagyméltósága vállalta el. Sok szives üdvözlet.

Többeknek. A M. D. E. nagy hangversenyére — ha erre irásbeli megbizást nyer — szivesen foglal le jegyeket a szerkesztőség. Eddig is több vidéki megrendelést közvetítettünk; de kérjük a megbizást mielőbb, nehogy késő legyen.

IRODALOM.

FRAUENARBEIT UND FRAUENFRAGE. Irta dr. *Pierstorff Gyula*, a jenai egyetemen az államtudományok tanára. Jena, különnyomat a Handwörterbuch der Staatswissenschaft című folyóiratból.

A nőnevelés szempontjából igen érdekes a fentebbi tanulmány, melyben egy nagy szaktudós komoly, tudományos czélból foglalkozik a nőkérdéssel. Pontos, lelkiismeretes munka alapján összegyűjtött történelmi tényekben és statisztikai adatokban bemutatja a nő társadalmi, politikai és közgazdasági állását a régi időktől egészen napjainkig, a nő munkássági körének változását az egyes korok különböző viszonyai szerint, az úgynevezett nőemanczipáczió eszméjének megszületését és fejlődését s végre a nőkérdés mai állását az egész művelt világ egyes államaiban. Ez adatokat az író többször egyéni megjegyzéseivel élénkíti tudományos, a létrehozó okokat kereső megjegyzéseivel és ez okokból és tényekből azután fegyelmezett, logikus észszel, tudományos tárgyilagossággal meggyőző következtetéseket von le, melyeket mi tovább űzhetünk-füzhetünk, mert az itt felhalmozott, csaknem elvitázhatatlan történelmi és statisztikai igazságoknak az alapján megközelíthetjük egyik-másik problemáját a mi nőkérdésünknek is, kipuhatolván, hogy mi hozta azt létre máskor és másutt s mi volt akkor és ott az eredménye az ilyen vagy amolyan intézkedéseknek és ujításoknak.

S ez adatokat és következtetéseket egységesíti az az általános nézet, a mi e komoly és lelkiismeretes tudósban megérlelődött a nőkérdés lényegéről és annak megoldásáról. Kimondja határozottan alapelvül, hogy a nő természetes hivatása, mely a családi körön belül van, a közgazdasági és társadalmi szervezetben mindig más állást jelöl ki neki, mint a férfinak, s épen azért, mert e foglalkozásra már maga a természet hivatja, e foglalkozástól eltekintve fizikumának alkotása és élete is valamivel mindig nehézkesebbé és megkötöttebbé teszi a nyilvános pályán, mint a férfit.

De azért mindemellett a nőkérdésnek megvan a maga feltétlen jogosultsága, mindemellett a nőket a közgazdasági nyilvános munkából egészen kizárni bajosan lehet, és ha lehet is, csak abban az osztályban, mely kedvező anyagi viszonyok között van. Hányan voltak, vannak és lesznek mindig a nők között, kik rászorulnak a kenyérkeresetre?! Még férjes és apró gyermekekkel biró nőknek is nem egyszer hozzá kell járulniok önmaguk és mások fentartásához, hát még hajadonoknak és özvegyeknek?! Ezeknek a mi szabad, felvilágosodott századunkban joguknak kell lenni arra, hogy *tehetségüknek* és társadalmi állásuknak

megfelelő módon tarthassák fenn magukat, és hogy a férfias életpályákat se zárják el előlük!

Ennyi az egész! Ebben leli Pierstorff végső okát és egyedüli jogosultságát a nőkérdésnek!

Milyen világos, milyen egyszerű, szinte axiomaszerű igazság és mégis hányan megfeledkeznek róla, mikor a nőkérdéshez szólnak, pedig minden erre vonatkozó vitatkozás, minden erre vonatkozó intézkedés csak akkor helyes, ha ezen a kétélű igazságon alapszik s minden, mindenfokú nőnevelés csak akkor lehet észszerű, ha ezt sohasem téveszti szem elől.

Bizony ez itt-ott majdnem száraz tanulmány; nem igen hoz fel úgy nevezhetném érzelmi okokat sem családi és egyéni boldogságról, sem isteni szabadságról, nem bocsátkozik szívhezszóló fejtegetésekbe bájoló nőiességről, vagy a szűk korlátokat ledöntő vasakaratról. Talán azért nem, mert az ilyen szép szavakra a keserű élet sokszor nagyon is ráczáfol. De mindemellett a legérzelmesebb kedélyre is gyakorolhat hatást e könyv épen a maga egyszerű tudományos komolyságával és tárgyilagosságával.

Oh, bár hallgatnának az ilyen külső országokból megszólamló szavakra nálunk is mentül többen, bár szólalnának fel s a mi a fő, tennének ebben az irányban sokan, nagyon sokan! Talán az ilyen megfontolt szavak fékeznék a mi nőmozgalmunkat is az új eszmék forrongásainak túlcsapásaiban, fékeznék a férfias hivatalokat betöltő nők nagy ellenségeit és lelkes általánosítóit egyaránt.

Adná az Isten, hogy akadna mindig több és több művelt, tanult, erősakaratú magyar leány, magyar asszony, ki minden tudománya mellett legtöbbre becsüli családja boldogságát; ki nem veti meg a legapróbbcseprőbb házi munkát sem, ha ez azt tőle megkívánja, ki minden erős akarata mellett odaadó, simulékony szeretteivel szemben és szivesen feláldozza nekik egyéni függetlenségét, de a ki azért, ha a sors megkívánja tőle, biztosan megáll a saját lábán, meg tud küzdeni szívével, szervezetével és társadalmi nehézségekkel egyaránt s a közösségnek a családi körön kívül is nem terhes, sőt hasznos tagjává válik!

Ha mentül több híve akadna ennek az elvnek, ha ez mentül több lelket hevítene, gyújtana, akkor lelkesedésünktől vezetve, bizonyosan könnyebben megtalálhatnók az ilyen nőnemzedék nevelésének közelebbi eszközeit is!

*

MÄDCHENERZIEHUNG UND FRAUENBERUF, irta dr. *Mollberg Alfréd*, a weimari nagyherczegi Sophienstift tanítója.

A nőnevelés részletesebb eszközeivel, sőt egy bizonyos határozott irányú nőnevelés sajátos eszközeivel foglalkozik egy másik német könyv, mely szintén 1901-ben hagyta el a sajtót Berlinben.

Ez már egy nőnevelési pedagógiai szakmunka, még pedig olyan szakmunka, mely a leányokban első sorban, majdnem kizárólag csak a jövő nemzedék anyáit látja s behatóan, több helyen már a német pedagógusok bőbeszédűségével vizsgálja azokat az eszközöket, melyek őket erre a hivatásra előkészíthetik.

Gondolatmeneténck csak legfontosabb pontjait emelem ki.

Abból indul ki, hogy minden nevelésben sokkal fontosabb az erkölcsi, sőt még a testi nevelés is, mint a szoros értelemben vett tanítás s hogy ebben a családnak, leginkább az édes anyának sokkal nagyobb része van és lehet, mint az iskolának. Hogy olyan része legyen benne, a milyennek lennie kell, ahhoz kedélyileg és szellemileg művelt, egészséges gondolkodású, érzésű és szervezetű anyákra van szükség.

A mi az ilyen idealisan felfogott anyai hivatásra előkészítő iskolát illeti, ehhez olyan felsőbb leányiskolát kíván, mely a fiúgimnázium szellemi magaslatán áll, a nélkül, hogy gimnázium volna. Minden iskolának nevelnie és tanítania kell s nevelnie kell első sorban a felsőbb leányiskolának.

Ennek tantervi különbségét leginkább abban óhajtja, hogy több gondot fordítson az erkölcsileg nevelő tárgyakra és kevesebbet a szakképzettséget előkészítőkre. Üldözi a gimnázium latin tanítását utánzó felsőbb leányiskolai modern idegen nyelvtanítás túlzásait és szeretné, ha a természettudományok mentül nagyobb tért hódítanának, mert szerinte a nőnek természetbarátnak kell lennie, a természet szeretete egyike azon érzéseknek, melyek leginkább nemesítik kedélyét. De azért sorra veszi a többi tantárgyat is és kimutatja ezekben is azon elemeket, melyek az érzelmek gazdagítására felhasználhatók.

A tanmenetet illetőleg különösen felhívja figyelmünket a női nem egy speciális sajátságára, melyre ügyelnünk kell lányok tanításánál. Megvan a női észben az egyes tudományok iránt ugyanaz a fogékonyság, mint férfiéban, megvan még a mathematika iránt is, sőt talán a pillanatnyi fogékonyság nagyobb is benne, csak az a baj, hogy lekötött, kitartó munkára nem oly alkalmas. A leányok szórakozottabbak, noha kötelességtudóbbak s épen ezért a leczke meggondolás és megfontolás nélküli bevágására hajlandóbbak. Mindez a női idegzet érzékenységéből magyarázható.

Ebben gyökerezik a jó nőnevelésnek egy másik speciális követelménye. Lévén t. i. a leányok erkölcsi büntetések és jutalmazások iránt sokkal fogékonyabbak, gyengédebben, tapintatosabban kell velük bánnunk, mint a fiúkkal. Ha minden tanításban szeretettel, jó szívvel kell kormányoznunk és vezetnünk, első sorban leányoknál kell így eljárnunk. A gyengédség és szeretet viszont-gyengédséget és szeretetet ébreszt s a leendő anyáknak mindenekelőtt erre van szükségük.

Végül még csak azt jegyzem meg, hogy Mollberg munkáját azon fontosságnál fogva, melyet a családi nevelésnek tulajdonít, nemcsak szakszerű pedagógusoknak, hanem a szülőknek is ajánlja.

Nálunk is csak fejlesztené különösen az édes anyák értelmét és kedélyét egy kis észszerű pedagógiai műveltség, öntudatosabb látásra, érzésre tanító embertani és lélektani igazságok s talán épen folyóiratunk a leghivatottabb ennek terjesztésére és ilyen elterjedésre egyaránt.

Nálunk is sok haszonnal járna a jövő nemzedék fejlődésére, ha leánynövendékeinket nem ugyan kizárólagosan, de első sorban és mindenekelőtt jó családanyáknak nevelnénk. Még a megalakult és megalakulandó leánygimnáziumokban is gyakorolhatunk hatást kedélyükre ilyen irányban is, még pedig leginkább az irodalmak és sok tekintetben a történelem tanításában is. Ebből a szempontból kell megválasztani az anyagot — ezeknél a tárgyaknál ez lehetséges némileg.

Természetesen igen kívánatos volna ebből a szempontból, hogy lennének leánygimnáziumnak való külön tankönyvek, különösen olvasókönyvek! Persze, ez még csak a jövő zenéje!

Visszatérve tárgyunkra — mindkét ismertetett könyvet haszonnal forgathatják a magyar nők nevelői is.

Budapest. *Dr. Schmidt Mariska.*

*

A Magyar Nyelvőr megint érdekes dolgokat tudakol nyelvünk barátaitól. A most megjelent februári füzetben a következő kérdéseket intézi hozzájuk:

1. Használja-e a nép mindenütt az egyes évszakoknak ilyenforma megjelöléseit: kis télen, fűhegyen, szőlőmetszéskor stb. — továbbá a napszakoknak ilyen neveit: juhászdél, kisdél, kenyérebéd szántóebéd, fahegy tájban, fészken ül vagy ághegyen a nap stb.?

2. Minő csillagneveket emleget a nép?

3. Előfordul-e valahol a jávorfa, juharfa vagy iharfa valami vonatkozásban az eljegyzéssel vagy házassággal?

4. Hogyan, milyen jelentéssel használja a nép a nyíl, ív, íj, ideg, tegez, puzdra szókat?

5. Mond-e a nép (s milyen értelemben) ilyen alakú főneveket s mellékneveket: rángiza, huziga, tasziga, fumiga, kandika, kornyika, kajaba, agyabugya?

6. Járnak-e még népünk közt ezek a szók: osztály, veszély, aszály, dagály, apály, segély, akadály, lapály stb.?

7. Népies szó-e a hevenyész, hevenyéz ige?

8. Mondja-e a nép valahol: gyógyszer, gyógyszertár, gyógyszerész, lőszer, lőpor, laktanya, játszma, czipész, gazdász, ujoncz, fegyencz, tanoncz, lelencz, pinczér, közeg, függöny? ha pedig nem, mit mond helyettük?

9. Menyezet, menyezetes-e vagy pedig mennyezet, mennyezetes? s mit jelentenek e szók a népnyelvben?

10. Csöngetyű, pörgetyű, szivatyú? vagy pörgettyű, csöngettyű, szivattyú? — és hol dívik fogattyú helyett fogaté, kopoltyú helyett kopóté, továbbá csurgaté, tapogaté stb. eff.?

Minden kérdésre való feleletet külön nyolczadívre tessék irni!